

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONALNÍHO ŘÍZENÍ

bakalářské prezenční studium

2008–2011

Jana Jandová

**Grafologie a její možnosti využití v oblasti
personálního řízení**

**Graphology and its possibilities of using in the
sphere of personnel management**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Šnýdrová, CSc.

Prohlašuji,

že tuto bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

datum

.....

podpis autorky

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Ivaně Šnýdrové, CSc. za trpělivost a odborné vedení této práce.

Rovněž bych chtěla poděkovat grafoložce Ing. Evě Leitnerové za ochotu poskytnutí cenných rad a materiálů, díky nimž mohla tato práce vzniknout.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá tématem grafologie a možnostmi jejího využití v oblasti personálního řízení. Jejím cílem je zaměřit se na tuto projektivní metodu jak z teoretického hlediska, tedy vymezit grafologii jako vědu a objasnit pojmy, které se k ní vztahují, tak posoudit přínos této metody z hlediska praktického, konkrétně ve sféře lidských zdrojů.

Obsahem práce je základní představení úkolů grafologa, podstata a způsob jeho práce s písmem. Zmíněna je oblast komplexních dojmových znaků a znaků měřitelných a popsatečných, pomocí jejichž interpretace vzniká grafologický rozbor rukopisu. Rovněž je věnována pozornost tématu vzniku individuálního rukopisu, na jehož podobě se značnou měrou podílí školní předloha písma. V této souvislosti se práce dotýká i nově vytvořeného písmového vzoru Comenia Script. Dalším uvedeným tématem je tvorba grafologického posudku, s nímž je úzce propojena problematika etických zásad grafologie. Závěrečná část se pak věnuje praktické stránce využití grafologie jako metody výběru pracovníků v rámci personálního řízení.

Práce je koncipována jako text poskytující základní přehled v oblasti grafologie a principu práce s rukopisem. Orientace v této problematice může posloužit personalistům, konzultantům personálních agentur, výchovným poradcům, psychologům, andragogům či všem zájemcům o tuto disciplínu. Účelem práce je také prezentovat grafologii jako jednu z vhodných metod použitelných v rámci personálního řízení a ukázat tuto vědu v lepším světle, než v jakém je dnešní společností mnohdy vnímána.

Klíčová slova

grafologie, písmo, rukopis, osobnost, grafologický rozbor, grafologický posudek, školní předloha, personální řízení

Annotation

This thesis deals with graphology and its possible use in personnel management. Its aim is to handle this projective method from both theoretical and practical points of view – both to define graphology and explain related terms, and to consider the possible practical contribution of this method to HR.

In this thesis, the tasks of a graphologist are introduced, as well as the nature and way of his or her work with handwriting. Global impression signs, measuring signs and description signs are also mentioned as means of interpretation and graphological analysis. Attention is also paid to the formation of individual handwriting, which is greatly influenced by school handwriting models. In this connection, the thesis also handles the newly coined Comenia Script handwriting model. Another topic of interest are graphological expert opinions being closely connected with ethical principles of graphology. The final part is devoted to the practical use of graphology as a method of recruiting workers in personnel management.

This thesis is to provide a basic overview of graphology and principles of work with handwriting. Some knowledge in this field can be of use for personnel managers, recruitment consultants, educational consultants, psychologists, andragogists or all those interested in this discipline. The aim of the thesis is also to present graphology as one of the possible suitable methods for personnel management and to show this science in a better light than how it is often perceived today.

Key words

graphology, script, handwriting, personality, graphological analysis, graphological expert opinion, school handwriting model, personnel management

Obsah

Anotace	4
Annotation	5
Obsah	6
0 Úvod	8
1 Vývoj grafologie	10
2 Grafologie jako věda.....	12
3 Písemný materiál pro rozbor.....	15
4 Grafologický rozbor.....	17
5 Etické zásady grafologického rozboru.....	19
6 Grafologický posudek.....	21
7 Komplexní dojemové znaky	24
7.1 Dojem z písmového obrazu	24
7.2 Pohyb a forma.....	25
7.3 Rytmus.....	26
7.4 Harmoničnost.....	27
7.5 Individuálnost	27
8 Měřitelné a popsatelné znaky	29
8.1 Tlak.....	29
8.2 Tah a charakter čáry	31
8.3 Velikost písma	32
8.4 Délkové rozdíly	33
8.5 Sklon písma	34
8.6 Šířka písma	35
8.7 Vazba	36
8.8 Plnost – hubenost písma	38

8.9 Zjednodušení – obohacení	39
8.10 Spojitost – nespojitost písma	39
8.11 Pravoběžnost – levoběžnost.....	40
8.12 Rychlost písma	40
8.13 Členitost.....	42
8.14 Řádkování	42
8.15 Okraje	43
8.16 Pravidelnost	45
8.17 Náběhové a koncové tahy	45
8.18 Diakritika	46
8.19 Podpis	47
9 Vznik individuálního rukopisu	49
10 Školní předloha	50
10.1 Comenia Script	51
11 Možnosti využití grafologie v personálním řízení.....	54
11.1 Grafologický posudek pro výběrové řízení v praxi	56
12 Závěr	58
Soupis bibliografických citací	60
Přílohy.....	63

0 Úvod

Stejně jako chůze, způsob držení těla, gesta či mimika prozrazují o jedinci spoustu informací, aniž by je vědomě sděloval, můžeme mnohé poznat z písemného projevu člověka. Písmo slouží primárně k zachycení informací, jako prostředek komunikace a psací pohyb je chápán jako zcela automatická součást existence v dnešní společnosti. Je však důležité si uvědomit, že každý rukopis je zcela jedinečný, ač vychází vesměs ze stejného písemného vzoru, a proto nabízí mnohem více než pouhé zprostředkování sdělení.

Tato práce se zbývá tématem grafologie jako metody, která dokáže prostřednictvím analýzy rukopisu poskytnout cenné údaje o osobnosti člověka. Obsahuje základní poznatky o této disciplíně a kromě teoretické roviny se zabývá rovněž možnostmi jejího praktického využití, konkrétně v oblasti personálního řízení. Může tak být přínosem pro personalisty, konzultanty personálních agentur, psychology či andragogy, uplatnění může nalézt i u jedinců pohybujících se v oblasti poradenství.

V hlavní textové části jsou nejprve zahrnuty kapitoly věnující se historickému vývoji grafologie a jejímu vymezení jako vědy. Následující text se pak zabývá vlastním obsahem grafologie a principy práce s rukopisem. Je zde pojednáno o vhodném písemném materiálu pro grafologický rozbor a rozboru samotném v kontextu etických zásad grafologie. Následně se tato práce věnuje grafologickému posudku, který bývá s rozbohem často zaměňován. Poměrně rozsáhlou část tvoří oblast komplexních dojmových znaků a znaků měřitelných a popsateľných, jež jsou východiskem pro grafologickou analýzu písma. Zmíněna je rovněž problematika vzniku individuálního rukopisu a školní předlohy písma, kde se práce zaměřuje rovněž na nově vzniklý písmový vzor Comenia Script a hodnotí jeho vhodnost použití jako školní předlohy. Závěrečná část textu pak poskytuje informace o praktickém využití grafologie v oblasti personálního řízení jako nástroje výběru pracovníků. Těžištěm hodnoty této práce jsou pak ukázky skutečného grafologického posudku vytvořeného pro účely výběru vhodného pracovníka, uvedených s laskavým svolením grafoložky Ing. Evy Leitnerové, k nimž v literatuře běžně není přístup.

Grafologická analýza je metoda, která vyžaduje jak hluboké teoretické znalosti, tak i dlouholetou praxi v této oblasti. Proto jsou především pasáže týkající se grafologického rozboru a projevu dojmových, měřitelných a popsateľných znaků v rukopisu koncipovány

popisným, nikoli interpretačním způsobem, a odkazují vždy na odborné prameny, jejichž autorům tato kompetence přísluší.

Mezi odborníky i širokou veřejností se názory na grafologii značně různí a setkat se můžeme s celou řadou přístupů – od zcela kladných až po naprosto odmítavé, spojující tento obor s přívlastkem pavědecký. Pro zaujetí postoje vůči této vědě je však důležité si uvědomit, že nikdy nelze dospět k objektivním závěrům použitím jen jediné metody, proto ani pouze na základě grafologické analýzy není možné posuzovat osobnost člověka. Tyto poznatky však mohou být nositelem významných informací, které mohou značně rozšířit úhel, z něhož je na jedince pohlíženo. Grafologický posudek tak lze přirovnat ke kamínku mozaiky, který až v souvislosti s ostatními vytváří komplexní obraz osobnosti člověka.

1 Vývoj grafologie

Samotný pojem grafologie má původ v řeckém *grafein* (psát) a *logos* (nauka), přičemž i jednu z prvních zmínek o této vědě můžeme hledat právě zde, v antickém Řecku. Údajně již Aristotelés se zabýval zkoumáním písma a jeho souvislostí s vlastnostmi a povahou člověka. V Číně tuto problematiku zkoumal Kou Jo Hsu v 11. století. Písmo hrálo důležitou roli také ve starém Římě, kde auguři v bankovních domech ověřovali pravost podpisů, ve Francii pak v roce 1609 vydal soudní znalec písma F. Demelle pojednání o porovnávání písma a podpisu. Významným mezníkem v oblasti vědeckého rozboru písma byl rok 1875, v němž abbé Jean-Hippolyte Michon, zakladatel první grafologické společnosti (Société de Graphologie), v díle *Système de graphologie* popsal základy této disciplíny, svoji metodu a poprvé zde použil termín grafologie.

Zatímco francouzská škola vycházela z poznatků empirického charakteru, německá škola z konce 19. století přistupovala ke grafologii opačným, tedy teoretickým způsobem. Jejím nejvýznamnějším představitelem byl Ludwig Klages, který ve své systematizační teorii postavil grafologii do přímé souvislosti s osobností člověka, čímž výrazně přispěl k dalšímu rozvoji této vědy. Jeho největším přínosem v této oblasti byl poznatek, že tentýž grafologický znak může mít u různých lidí zcela opačný význam. Jednotlivé znaky tak nelze jednoznačně rozčlenit na pozitivní, či negativní. Stoupenci německé školy svými poznatky dospěli k názoru, který byl ve 20. století potvrzen řadou výzkumů, a sice, že písmo lze chápat jako tzv. „mozkopis“, tedy že psací pohyb je výsledkem činnosti mozku. Teprve od 20. století je grafologie řazena mezi diagnostické metody. (Fischerová-Katzerová, Česková-Lukášová, 2007)

Grafologie však není jedinou vědou, která se písmem zabývá. Dalšími disciplínami jsou: psychologie písma (zkoumající motoriku, osvojování písma a jeho úlohu v mezilidské komunikaci), gramatologie (zabývající se vznikem a dějinami písma), sémiotika (pojímající písmo jako znakový systém), grafonomie (hledající obecné zákonitosti písma), kaligrafie (chápující písmo jako estetický objekt) a dále písmoznalectví a grafoanalýza, které bývají s grafologií často směřovány, a je proto důležité je vzájemně vymezit. Předmětem zkoumání písmoznalce je zjištění identity autora a ověření pravosti rukopisu, jinými slovy, zda text skutečně psal příslušný člověk. Grafoanalýza je disciplína zabývající se zkoumáním veškerých grafických projevů člověka z hlediska psychologie

tvůrce, kromě písma tak zkoumá například i kresbu či malbu, a je tedy pojmem širším než grafologie. Původ slučování těchto disciplín můžeme hledat ve snaze vymezit se vůči neserióznosti některých pseudoodborných postupů, jež v minulosti tuto vědu značně zdiskreditovaly. (Kulka, 2001)

2 Grafologie jako věda

Grafologii lze označit za projektivní psychodiagnostickou metodu, která zkoumá osobnost pisatele prostřednictvím jeho rukopisu. V literatuře je možné se setkat s následujícími definicemi:

„Grafologie je diagnostická metoda, jež mapuje v širokém záběru strukturu a dynamiku osobnosti pisatele, a to i ve vzájemných vztazích.“ (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 13)

„Grafologie se zpravidla definuje jako věda zkoumající vztah mezi písmem a povahou.“ (Bičovský, 1992, s. 5)

„Grafologie se zabývá písmem v referenčním rámci poznávání psychiky autora. Rozborem písma dospíváme k diagnostice osobnosti a dalších psychických funkcí a procesů... Obecně ji lze pojmut jako jednu z disciplín aplikované psychologie, konkrétně psychologické diagnostiky.“ (Kulka, 2001, s. 9)

„Souhrnně vyjádřeno grafologie je jednou z vědních disciplín psychologie a jejím předmětem studia je projekce osobnosti a dalších psychických funkcí v ručně psané formě.“ (tamtéž, s. 10)

Velká přednost grafologické metody spočívá ve schopnosti postihnout v širokém záběru strukturu a dynamiku osobnosti autora textu včetně vzájemných vztahů jednotlivých oblastí. Výsledkem tak není pouhý výčet vlastností a schopností, případně informace o úzce vymezené složce osobnosti, jak je tomu například u testů pozornosti, inteligence a podobně.

Navíc lze díky možnosti analyzovat dokumenty vzniklé v různých časových obdobích zkoumat nejen dlouhodobý vývoj osobnosti, ale i prožívání specifických situací jako jsou např. nemoc či změna životních rolí, které člověka mohou výrazně ovlivnit.

Stejně jako u ostatních projektivních metod hraje důležitou roli osobnost odborníka, který analýzu provádí. Podle Kulky (2001) musí být na straně grafologa splněny následující osobnostní a kompetenční předpoklady:

- **vitální osobnost s bohatou duchovní nadstavbou**
(bohatě diferencovaná osobnost v oblasti kognitivní, emotivní i konativní, v rámci všech osobnostních struktur i v dynamice vědomě nevědomých vztahů)
- **důkladná psychologická erudice**
(zvláště v oblasti psychologie osobnosti a sociální psychologie, z koncepcí a přístupů pak především teorie psychodynamická)
- **empatické nadání**
(průběžně trénovaná a facilitovaná schopnost vcítit se, z hlediska metodologie nezbytnost propojení empatických a introspektivních postupů)
- **bohaté životní a psychologické zkušenosti**
(využití poznatků z obou oblastí, které by se měly prolínat)
- **pěstování zájmu o literaturu a další umění**
(zde konverguje několik dispozičních aspektů od vlivu na fantazii, tvořivost, pružnost myšlení až po zprostředkování kulturních kontextu, tradic, symboliky atd.)
- **pomocné disciplíny grafologie**
(kromě psychologie je třeba v oblasti grafologie využít poznatky z oblasti kultury, mytologie a sémiotiky, zejména pak symbolismu)
- **metodologické inspirace**
(využití metodiky rozborů kresby a dalších grafických produktů, projektivních testů jako např. Rorschachův nebo Warteggův test, analýza snů či analýza nonverbální komunikace)

(Kulka, 2001, s. 47)

Jak uvádí Jeřábek, patří grafologie mezi metody, „... jejichž validita těsně souvisí s osobností grafologa. Proto také zvládnutí řemeslné stránky grafologie ještě samo nezaručuje opravdu kvalitní grafologickou práci. Používání metody totiž těsně souvisí s určitými osobnostními postoji, bez nichž ztrácí samotná metoda na účinnosti.“ (Jeřábek, 2003, s. 57)

Nezbytným aspektem tvorby grafologických posudků jsou tedy nejen získané teoretické vědomosti a odborné zkušenosti, ale především celistvost osobnosti diagnostika

a jeho schopnost uvědomění a sebeuvědomění. Grafolog by měl být schopen v co nejvyšší možné míře odsunout vlastní osobnost do pozadí tak, aby zamezil její projekci do samotného odborného posudku.

Právě to je jedním z důvodů, proč se názory na tuto disciplínu různí. Grafologie jako věda bývá často zpochybňována a její výsledky považovány za nespolehlivé. Tomu také ve značné míře přispívají absolventi krátkodobých kurzů typu „grafologem snadno a rychle“, kterých se na trhu vyskytuje celá řada.

Na druhou stranu lze však věrohodnost grafologie podložit názorem významného anglického psychologa Eysencka, jenž na základě výzkumů konstatuje, že validita výsledků grafologa s patřičným vědeckým vzděláním a rozsáhlými zkušenostmi je stejná, nebo dokonce vyšší než u psychologa, který pracuje s běžnými psychodiagnostickými metodami. (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2007)

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem je proto grafologický posudek pocházející z rukou odborníka možné považovat za zdroj relevantních informací postihujících osobnost člověka jako celek. Je však důležité, a to platí pro všechny projektivní metody, tyto údaje ověřovat použitím dalších postupů a technik, a tím zajistit co nejširší základnu pro vytvoření objektivního závěru. Grafologický posudek tak lze přirovnat ke kamínku mozaiky, který až v souvislosti s ostatními vytváří celkový obraz osobnosti člověka.

3 Písemný materiál pro rozbor

Kvalita grafologického rozboru je přímo úměrná vhodnosti získaného materiálu v dostatečném množství. Má-li grafolog k dispozici rukopisy z různých životních období, může navíc sledovat vývoj písemného projevu, a tedy i osobnosti jedince.

„Při rozboru písma se snažíme získat co nejvíce informací při co nejmenším počtu chyb a omylů. Proto platí, že čím více rukopisů analyzujeme, tím je lepší výsledek. Tak nejlépe odlišíme, co je v písmu trvalé a neměnné a co je proměnlivé, dané okolnostmi vzniku rukopisu.“ (Bičovský, 1992, s. 31)

Právě okolnosti, za nichž text vznikl, mohou mít na písemný projev značný vliv, proto se vhodným materiálem pro rozbor rozumí spontánní text, tedy neopisovaný ani nediktovaný, psaný za optimálních vnějších i vnitřních podmínek. Rukopis by proto měl vznikat v klidném prostředí, za dobrého osvětlení a přiměřené teploty místnosti a s vhodnými psacími pomůckami. Vnitřní podmínky jsou tvořeny momentálním psychickým vyladěním pisatele, stavem mysli, zdravotním stavem a případným vlivem léků, alkoholu či psychotropních látek.

Ideálním materiálem pro rukopisný rozbor je text v mateřském jazyce na nelinkovaném papíře formátu A4 v rozsahu minimálně 15 – 20 řádků. Nejvhodnějším stylem písma je kurzíva, tedy písmo psací, neboť na rozdíl od skriptu či verzálek (velkých tiskacích písmen) poskytuje nejvíce výrazových informací. Velký vliv má i zvolené psací náčiní, neboť každý psací prostředek vyžaduje jiný tlak a také charakter čáry se liší. Proto se příliš nedoporučuje fix, pastelka či tužka, na druhou stranu však má volba psacího náčiní, obzvlášť, je-li opakovaná, svoji výpovědní hodnotu. Rovněž způsob držení písátka (blízko či daleko od hrotu) pozměňuje styl vedení psacího pohybu a charakter čáry, což způsobuje úhel, který svírá pero s papírem. (Jeřábek, 2003, s. 44)

Stejně tak může být rukopis ovlivněn účelem, za kterým vzniká, komu je adresován. Jednak je tento prvek určujícím pro formální úpravu nebo čitelnost rukopisu (jinak bude pisatel přistupovat k osobním poznámkám a oficiálnímu dopisu) a zároveň má samotný obsah textu vliv na vnitřní vyladění jedince. I tento faktor musí být proto ve výsledné analýze zohledněn.

„Kromě znalosti výše uvedených vnějších a vnitřních okolností vzniku textu by měl grafolog mít dostatek informací o osobě pisatele. Usnadňuje to pak přikládání významů písmových jevů, zesiluje nebo zeslabuje to jejich váhu. Minimálně je třeba znát pohlaví, věk, národnost, povolání, vzdělání, event. tělesné vady, užívání brýlí, zda je levák či pravák. Z věku pak můžeme odvodit, jaká školní předloha platila v době, kdy u něj docházelo k fixování tvarů písmen. Pohlaví, ani chronologický věk ze samotného textu vyvodit nelze, můžeme je pouze odhadovat. Duševní stáří však určíme spolehlivě a může být v rozporu s chronologickým věkem. V souvislosti se stářím se v písmu vyskytují jevy jako tremor = třes, ataxie = porucha koordinace pohybů, agrafie = neschopnost psát.“
(Pospíšilová, 2009, s. 34)

Další informace, které může grafolog požadovat, se týkají vzdělání a zaměstnání pisatele, neboť i tyto faktory mohou být pro podobu rukopisu určující. Tzv. profesionální deformace písma může být velmi patrná např. u učitelů, technických profesí či výtvarníků. K širšímu pochopení souvislostí bývají někdy vyžadovány údaje o životní a rodinné situaci pisatele. V praxi není neobvyklé, chce-li grafolog pisatele osobně poznat, je-li to možné.

Nezbytností pro grafologa je znát účel rozboru, pro který má vzniknout, neboť ten je pro charakter rozboru a výsledného posudku určující. Jeho konkretizace umožňuje odborníkovi zaměřit se na určitou oblast podrobněji a poskytnout tak zadavateli informace, které pro něj mají co největší osobní výpovědní hodnotu. (Jiné údaje budou významné pro personalistický, jiné pro osobní grafologický rozbor.)

4 Grafologický rozbor

Postup při grafologickém rozboru není zcela jednoznačný, v literatuře se můžeme setkat s celou řadou přístupů. Odlišnosti můžeme najít u jednotlivých grafologických škol, stejně tak hraje roli konkrétní osobnost grafologa a jeho specifické preference v pojetí analýzy. Svůj podíl má na postupu také charakter a účel rozboru.

„Předložená metodika grafologického rozboru není žádným dogmatem, ani pokud jde o její obsah, ani pokud jde o výčet či následnost jednotlivých kroků. Některé mohou být v individuálních souvislostech vypuštěny, jiné sloučeny, ani následnost nemusí být mechanicky za všech okolností stejná... Jakékoli metodologické doporučení lze obejít, jestliže víme, proč tak činíme.“ (Kulka, 2001, s. 36)

Následující varianta postupu vychází z Jeřábkova pojetí, pro větší komplexnost a orientaci v grafologickém rozboru doporučuji srovnání s další literaturou (Fischerová-Katzerová, Česková-Lukášová, 2004; Kulka, 2001)

Postup při grafologickém rozboru:

- získání potřebných informací o pisateli (jméno, věk, národnost, zdravotní stav, rodinný stav, povolání a pracovní pozice, pravorukost/levorukost), písemném materiálu (situace a podmínky vzniku) a zadavateli rozboru (jeho vztah k pisateli, cíl rozboru)
- prožitková práce s rukopisem, která umožňuje zachytit vliv osobnostní dynamiky na analýzu rukopisu
- popis komplexních dojmových znaků (celkový písmový obraz, pohyb, forma, fixace, rytmus, individualita, harmoničnost)
- shrnutí významu komplexních dojmových znaků – první psychologický náčrt osobnosti
- evidence dalších znaků a jejich zvláštností, označení dominantních znaků, označení ostatních vyjádřených znaků (tlak, tah, charakter čáry, velikost písma, délkové rozdíly, sklon, šířka, vazba, plnost – hubenost, zjednodušení – obohacení, spojitost – nespojitost, pravoběžnost – levoběžnost, rychlost,

členitost, řádkování, okraje, pravidelnost, náběhové a koncové tahy, diakritika, podpis)

- první hodnocení oblastí struktury osobnosti s využitím typologie (vitální základ, emoce, racionalita, vůle, sebepojetí)
- první hodnocení dynamiky a vývoje osobnosti
- vyvozování významů jednotlivých znaků (postup od dominantních, zohlednění již zjištěných skutečností)
- příprava syntézy (porovnání zjištěných skupin znaků, jejich doplnění jednotlivostmi, zjištění rozporů, psychologické kombinace)
- syntéza a její formulace s ohledem na cíl a zadavatele rozboru (filtr informací)
- ověření výsledků

(Jeřábek, 2003, s. 236)

5 Etické zásady grafologického rozboru

Vzhledem k tomu, že se grafolog dostává při své práci k velmi citlivým osobním informacím, je nezbytné, aby, podobně jako psycholog, dodržoval jisté etické zásady.

V etickém kodexu České Grafologické Komory jsou uvedeny následující principy, kterými by se odborníci v této oblasti měli řídit:

- **vzdělání grafologa** – grafolog by měl mít základní psychologické vzdělání a znalosti principů psychologie výrazu. Minimálně stejný význam má rozvinutá emoční inteligence (znalost vlastních emocí, vnímavost emočních projevů druhých) a také praxe v oblasti grafologie, neboť teprve zkušeností je možné stát se skutečným odborníkem.
- **doklad o vzdělání** – každý grafolog by měl mít osvědčení, které může předložit na požádání klienta a které do jisté míry zaručuje kvalitu práce (bývá spojeno s průběžnými atestacemi)
- **souhlas pisatele** – pro provedení rozboru by měl grafolog vyžadovat souhlas pisatele (tj. nejen zadavatele). Toto pravidlo lze porušit jen ve výjimečných případech, které vyžadují řešení v zájmu klienta.
- **ochrana informací** – grafolog by měl vždy respektovat a chránit osobní a intimní informace týkající se pisatele a jeho soukromého života. S ohledem na cíl rozboru či diskrétnost ve styku s dalšími osobami je třeba použít vhodný informační filtr.
- **odmítnutí zakázky** – grafolog má právo odmítnout zakázku, a to především z důvodů absence pisatelova souhlasu s rozbořem, přesahuje-li zakázka jeho odbornou kompetenci, v případě nedostatečného množství kvalitního písemného materiálu či z dalších osobních důvodů
- **ochrana klienta** – grafolog by měl pracovat především s těmi rukopisy, které dokáže akceptovat a vcítit se do nich. Tyto postoje, podobně jako uvědomování si procesu rozboru, vytvářejí základní atmosféru jeho práce a bez jejich přítomnosti může snadno dojít k poškození klienta.

- **supervize** – grafolog by měl svoji práci pravidelně konzultovat s dalšími zkušenými kolegy. To mimo jiné snižuje riziko zvýšeného subjektivismu jeho práce, pomáhá profesnímu rozvoji a vede k ochraně klienta.

(Grafologickakomora.cz, 8.5.2011)

6 Grafologický posudek

Termín grafologický posudek bývá často zaměňován s pojmem grafologický rozbor, avšak je důležité chápat jejich vzájemnou odlišnost. Grafologický rozbor můžeme vymezit jako proces předcházející grafologickému posudku, výslednému produktu grafologovy práce, který je pak v písemné podobě předán zadavateli.

Před jeho samotnou tvorbou je důležité si uvědomit několik zásad, z nichž je třeba vycházet. Především je třeba mít na paměti, že „... výsledná syntéza není pouhou sumou údajů, tedy výčtem psychických rysů, ale především integrací těchto údajů, která vychází z chápání jednotlivých oblastí struktury osobnosti ve vztazích. Takový komplexní přístup k osobnosti, který předpokládá jak zařazení jednice k obecným typům, tak i vystižení jeho individuálních zvláštností, by měl vyústit do plastického popisu diagnostikované osobnosti.“ (Jeřábek, 2003, s. 240)

Důležité je tedy zohlednit individualitu každé osobnosti. V grafologii bývají často využívány různé druhy typologií (Kretschmerova, Hippokratova, Eysenckova aj.), avšak reálná osobnost je ve skutečnosti mnohem komplikovanější a často ji nelze jednoznačně vymezit, proto je třeba vyvarovat se striktní kategorizace, jež by mohla být zavádějící.

Zároveň je nutné si uvědomit, že každý grafologický posudek je ovlivněn osobností grafologa a jeho schopností porozumět osobnosti diagnostikovaného jedince. Proto tedy, jak uvádí Jeřábek (2003, s. 241): „Žádný posudek a interpretace osobnosti nejsou pochopitelně objektivní, jde však o to, aby byly co nejméně subjektivní.“

Z hlediska obsahu je pro grafologa nezbytné znát účel posudku, jak již bylo zmíněno v kapitole 3. Vhodné je proto v úvodním rozhovoru se zadavatelem rozboru zjistit důvody a cíle analýzy, otázky, na něž hledá odpověď, a co od posudku očekává. Čím přesnější je tato formulace, tím větší výpovědní hodnotu má výsledný grafologický posudek. Ten zpravidla obsahuje celkovou charakteristiku osobnosti pisatele a dále informace postihující jednotlivé části struktury osobnosti. V písmu lze snadno charakterizovat následující struktury:

- **Vitální základ** – nevědomá zdrojová oblast základních pudů a pocitů (pocit vlastní síly, zakořeněnosti, pud sebezáchovy, sexuální pud apod.)

- **Vitalita** – převažující způsob dynamické adaptace osobnosti (např. schopnost obstát v konkurenčním prostředí, odolnost vůči stresu, překonávání překážek atd.)
- **Temperament** – charakteristika psychické dynamiky, zpravidla vycházející z některé známé typologie – Hippokratovy 4 typy temperamentu (cholerik, sangvinik, melancholik, flegmatik), Kretschmerova typologie založená na biopsychologickém pojetí charakteru (cyklotým, schizotým), typologie Virginie Satirové postihující komunikační projevy osobnosti (komplementární dvojice usmiřovač – vinič, computer – rušič) aj.
- **Emocionalita** – tempo a intenzita prožívání, kolísavost či míra ovládnutí emocí, obvyklá úroveň prahu jejich vzniku
- **Racionalita** – tempo a kontinuita myšlení, kombinační schopnosti, pružnost myšlení, systematičnost, objektivita, schopnost soustředění, abstraktnost, resp. konkrétnost myšlení
- **Volní vlastnosti** – převažující aktivní vůle (energičnost, ctížádost, potřeba prosadit se), nebo naopak vůle pasivní s dominantní tendencí seberegulace a tlumení (sebeovládání, vytrvalost, soustředěnost, odolnost apod.)
- **Sociabilita** – schopnosti a vlastnosti týkající se jednání a komunikace se sociálním okolím (extraverze – introverze, dominance – submisivita, hostilita – afiliace, individuálnost – konformita)
- **Sebepojetí** – citový a hodnotící vztah jedince k sobě sama, vyrovnanost, resp. kolísavost sebevědomí a sebehodnocení, snížené, vyrovnané či zvýšené sebevědomí, rozdíl ideálního a reálného Já
(Leitnerová, 2006)

Kromě toho může grafologický posudek obsahovat také informace o případném výskytu patologických znaků, projevu aktuálních či potenciálních poruch a jejich interpretaci. Zde je však opět na místě připomenout, že vše musí být v souladu s charakterem zaměření analýzy, zásadami etického kodexu a s ním souvisejícím filtrem informací.

S ohledem na typ analýzy je třeba zvolit také vhodnou jazykovou stránku posudku. Vždy je nezbytné zohlednit, komu je dokument adresován a na základě toho přizpůsobit použité výrazy a formulace. Kromě požadavků zadavatele je též nutné vycházet z jeho osobních akceptačních a intelektových dispozic.

7 Komplexní dojmové znaky

„Pomocí dojmových znaků se snažíme podchytit vrstvu informací, kterou nelze získat ze znaků popsatečných ani měřitelných. Jsou tedy pro pojetí rukopisu jako celku nezastupitelným zdrojem poznání přispívajícího k pochopení pisatelovy osobnosti. Nejde o pouhé zachycení prvního dojmu, ani o osobní hodnotící postoj – pozitivní, negativní, příjemný, nepříjemný, ale cílem je vystižení vztahu v rámci formy, pohybu a prostoru.“
(Pospíšilová, 2009, s. 40)

Především tato část grafologického rozboru bývá některými odborníky zpochybňována a označována jako nevědecká, protože dojem je považován za ryze subjektivní pojetí. Avšak je důležité si uvědomit, že vytváření dojmů je přirozenou a nedílnou součástí lidské psychiky, ke kterému dochází jak vědomě, tak nevědomě, tudíž se od něj nelze nikdy zcela oprostit. Otázkou tedy není, zda dojmový přístup vynechat, či ne, ale jakým způsobem s dojmy pracovat. Klíčovou podmínkou grafologické analýzy je proto sebepoznání grafologa, které brání promítání jeho vlastní osobnosti do grafologického posudku a zajišťuje tak validitu grafologické metody.

7.1 Dojem z písmového obrazu

Vnímáme-li dojem z písmového obrazu, je třeba zcela abstrahovat od jednotlivých měřitelných či popsatečných znaků písma. Při globálním vnímání popsané plochy si všímáme uspořádanosti a vyváženosti rukopisného textu, horizontálního a vertikálního rozložení, živosti nebo strnulosti a hustoty písmového obrazu. Získáme tak informace o vztazích jedince ke společnosti i sobě sama, jeho způsobu adaptace a také o pružnosti a vyrovnanosti psychiky.

Základní typy písmových obrazů:

- **vyvážený, elastický, uspořádaný** – duševní rovnováha, schopnost pružné adaptace, orientace ve světě, relativně vyrovnané sociální vztahy
- **neuspořádaný a rozkolísaný** – zvýšená subjektivita a labilita osobnosti, nevyrovnaný vztah ke světu i k sobě

- **hustý a sytý obraz, malé mezislovní mezery, řádkové průplety** – bezprostřední, smyslový přístup ke světu, nedostatečný odstup od sebe sama, silná potřeba sociálních kontaktů
- **řídký obraz, velké mezislovní a meziřádkové mezery** – vnitřní odstup až izolovanost, ztráta bezprostřednosti, převaha introvertních sklonů
- **strnulost** – nedostatečná psychická pružnost a integrovanost, citová a myšlenková rigidita, mechanický způsob jednání, v extrémním případě znak psychické poruchy
- **neživotnost (ochablost, neurčitost)** – psychická nediferencovanost, neživotnost, indolence
(Jeřábek, 2003, s. 64)

7.2 Pohyb a forma

Oba tyto znaky jsou v písmu neoddělitelně obsaženy, avšak v rámci této charakteristiky je sledováno, který z nich v písmu převažuje – zda pohyb nad formou, nebo naopak. Pohyb symbolizuje v písmu nevědomí, biologickou podstatu člověka. Lze jej charakterizovat určitým tempem, rozsahem, energií, rytmem či směrovým trendem. Pokud tedy v písmu dominuje, převládá u pisatele emotivnost, pudovost a vitalita, zatímco společenské hodnoty a normy stojí v pozadí. Stejně tak je znakem přirozenosti, uvolněnosti či neohraničenosti myšlení a projevu jedince. Forma naproti tomu symbolizuje vědomí, vůli a záměr autora. Lze u ní sledovat individuálnost, účelovost, vyváženost, apod. Její převaha nad pohybem je znakem sebeovládání, potlačení citů a pudů, důrazu na společnost a kulturu, stylizace, nepřirozenosti, záměrnosti nebo předstírání. (Jeřábek, 2003, s. 67)

Mezi formou a pohybem, jak již bylo řečeno, existuje souvislost, jejíž míru vyjadřuje další charakteristika – fixace. Můžeme ji považovat za jakýsi spojovací článek, který vyjadřuje míru strnulosti či uvolněnosti rukopisu.

„Fixaci rozumíme souvislost mezi napětím pohybu a jeho tvarovou jistotou, které jsou výrazem psychického řízení.“ (Kulka, 2001, s. 171)

V literatuře se můžeme setkat s různými verzemi členění, parametrem fixace se zabýval např. R. Popal, A. Lüke či J. Jeřábek. V příloze A je pro názornost uvedena jeho varianta dělení s 5 stupni fixace.

7.3 Rytmus

Dalším znakem, který souvisí s pohybem a formou písma je jeho rytmus. Podobně jako neexistuje písmo čistě rychlé nebo pomalé, nesetkáme se s ryze rytmickým či arytmiickým rukopisem. Vždy je proto třeba vybrat charakteristiku dominující. Rytmus můžeme chápat jako soubor podobností opakujících se v rukopisu v obdobných časových intervalech. Všímáme si rytmu pohybu, formy a členění rukopisu.

Rytmus pohybu charakterizuje opakování pohybových celků a elasticita písma, která je projevem přizpůsobivosti, ovlivnitelnosti a schopnosti přeorientace. Není-li písmo z hlediska pohybu harmonické, jedná se o výraz nedostatečné touhy po seberealizaci a nízké dynamiky psychiky.

Rytmus formy znamená opakování podobných forem znaků v textu. V literatuře bývá uváděn příklad listů, které mají předem určenou podobu druhem stromu. Jednotlivé listy však nejsou dokonalou kopií jeden druhého, v detailech odlišují. Vždy ale poznáme, o jaký strom se jedná. Stejně je tomu i u formy písma, kde jsou mírné odchylky přirozeným projevem živosti. (Pospíšilová, 2009, s. 42)

„Opakování forem vyjadřuje život vyplněný vědomými motivy, vědomou touhou po seberealizaci a sebezdokonalování, činorodost a aktivitu. Silnou ztuhlostí a extrémně pravidelným opakováním forem se projevuje dogmatičnost, prázdný formalismus, strnulost na několika hlavních motivech, zatímco na nedostatečnou sílu k seberealizaci, nestálost hodnotových měřítek, případně regresi ve vývoji poukazuje nevýrazné opakování forem.“ (Jeřábek, 2003, s. 77)

Rytmem členění se rozumí opakovaného rozdělení úseků písma na psací ploše. Zde se projevuje zejména vztah jedince k okolnímu světu a životnímu prostoru. Je-li tento znak výrazný, ukazuje se snaha pisatele působit na své okolí, schopnost plánovitého a systematického myšlení či celková zralost osobnosti.

7.4 Harmoničnost

Harmonický, neboli souměrný rukopis vykazuje rovnováhu všech složek rytmu rukopisu, tedy jeho pohybu, formy i členění. Svědčí o vyrovnanosti psychiky, celkové zralosti jedince a jeho vztahu k okolí.

Obecně je harmonické písmo rovnoměrné, ale zároveň dynamické. Disharmonie rukopisu působí dojmem neklidu, nerovnováhy, neživotnosti a monotónnosti. V rámci pohybu písma značí neharmoničnost projev pudovosti a afektivity, nespokojenosti nebo neklidu jedince. Nevyvážená forma pak poukazuje na nevyrovnanost hodnot, představ a vzorů člověka, jejich mnohostrannost či případnou rozpornost. Není-li v rovnováze členění textu, odpovídá tomu uspořádání pisatelova života i vztahů s okolním světem. (Jeřábek, 2003, s. 81)

7.5 Individuálnost

Důležitým rysem rukopisu je v rámci grafologické analýzy jeho osobitost, neboli individuálnost, kterou každý člověk psacímu pohybu propůjčuje. Jako výchozí materiál k srovnání slouží školní předloha. Tento parametr nám poskytuje informaci o míře prosazování vlastní individuality, originality či výjimečnosti jedince. Na jedné straně, v případě výrazně individuálního rukopisu, můžeme hovořit o vnitřně samostatném pisateli vymykajícímu se průměru, s vyšší potřebou odlišovat se, jeho nápaditostí, fantazii, až manýře či excentrismu. Na druhé straně pak o věcnosti, jednoduchosti, skromnosti, nenápadnosti až banálnosti a infantilitě osobnosti v případě málo výrazné individuálnosti písemného projevu. (Jeřábek, 2003, s. 79)

S mírou osobitosti písma souvisí také úroveň jeho přirozenosti a čitelnosti. Přirozenost písma je vázán na formu a pohyb, lze jej proto vyvozovat z již zmiňované fixace a jejích stupňů (viz Příloha A). Při určování psychologického významu čitelnosti je třeba zohlednit, k čemu je rukopis určen. Jedná-li se o soukromé poznámky, není, na rozdíl od dopisu, jejich čitelnost podstatná, neboť neslouží ke komunikaci s okolím, ale k osobním potřebám pisatele.

„S čitelností nebo nečitelností rukopisu souvisí především pisatelova snaha o kontakt s okolím, jeho vztah ke konvencím a normám, vnější přizpůsobivost, ale i ohleduplnost,

sebedisciplína a v neposlední řadě svědomitost a smysl pro pořádek. Nečitelnost rukopisu může fungovat v některých případech jako maska. Přínosné je srovnávat čitelnost vlastního textu, adresy a podpisu.“ (Jeřábek, 2003, s. 80)

8 Měřitelné a popsatelné znaky

Nedílnou součástí postupu grafologa je také zkoumání kvantifikovatelných znaků písma. K jejich přesnému určení a následné kategorizaci je třeba využít nezbytné grafologické pomůcky – lupu, úhloměr a grafologické pravítko. Neméně důležitou roli zde hraje také školní předloha písma, s níž je text srovnáván. Právě v měření odchylky od normy spočívá podstata tohoto postupu, s tím, že její velikost hraje roli při odvozování intenzity významu daného znaku. Významy, které z měření vyplývají, je však nutno považovat za obecné. Konkrétní výpovědní hodnotu získává určitý znak v daném rukopisu až v souvislosti s celkovým písmovým okolím, tedy v souvislosti s komplexními dojemovými znaky a znaky ostatními.

S tímto názorem se můžeme v různé podobě setkat jak mezi českými, tak mezi zahraničními odborníky:

Principiálně není interpretace písma pomocí přiřazování jednotlivých znaků možná. Proto se validita interpretace dále přezkoumává s využitím znakových skupin, zejména metodou faktorové analýzy. (Graphologie.de, 12. Mai 2010)

Pro většinu grafologických znaků existuje jak kladná, tak záporná interpretace – o vhodné interpretaci rozhoduje tok písma a kombinace ostatních grafologických znaků. Navíc je důležité si uvědomit, že žádná z dílčích charakteristik rukopisného pohybu neznamena jednotlivý povahový rys pisatele. Teprve jejich kombinací získáváme celkový obraz osobnosti jedince. (BBC - Oxford, 09/01/2009 at 11:45)

8.1 Tlak

Tento popsatelný znak je zjišťován především z rozdílu základních (stínových) tahů vedoucích směrem dolů, k pisatelovu tělu, a tahů vlasových, směřujících vzhůru. Pro zmíněné tahy je charakteristická odlišná intenzita tlaku.

Základním významem tlaku je projev libida (psychické energie), vitality, zdraví, citovosti a temperamentu člověka. Tlak písma lze snadno sledovat na rubu popsaného papíru, přičemž je důležité si všimat jeho kolísavosti, rytmičnosti a zdůrazňovaných vertikálních či horizontálních tlaků.

Silný tlak symbolizuje následující vlastnosti: vitalita, životní energie, pevné zdraví, radost z překonávání překážek, odvaha, pracovitost, citovost, pudovost, pohlavnost, psychická odolnost, svědomitost, zodpovědnost, tvrdohlavost, mužskost, dominance, agresivita. (Kulka, 2001, s. 107)

„Silný tlak dává předpoklad pro vitálního a činorodého člověka se silnou pudovostí, z pracovního hlediska je většinou člověk ‚pracant‘, má radost z překonávání překážek, které jsou pro něj výzvou, již se bude snažit s elánem zdolat a zvítězit nad ní. Silným tlakem ale také může psát ‚člověk s těžkou rukou‘ – tedy manuálně těžce pracující, který je méně zvyklý psát. Silný tlak v kontextu s jinými grafologickými znaky může svědčit i o agresivitě až brutalitě pisatele.“ (Fischerová-Katzerová, Česková-Lukášová, 2004, s. 23)

Do souvislosti se slabým tlakem se dávají tyto vlastnosti: nedostatek energie, nižší odolnost vůči stresu, labilita, citlivost až přecitlivělost, menší hloubka prožitků, nedostatek vytrvalosti, neprůbojnost, nedostatek sebedůvěry, lehkomyšlnost, přizpůsobivost, tolerance, submisivita, ženskost.

Člověk píšící slabým tlakem bývá většinou citlivý, méně průbojný bez potřeby se prosazovat ve svém okolí. K překážkám se nestaví s nadšením, ale spíše se snaží vydržet nápor a situaci řešit kompromisem či obrátným řešením. Z pracovního hlediska je důležité, jakým způsobem bude takový člověk schopen pracovat se svou energií, zda ji dokáže rovnoměrně rozložit a podávat tak stálý výkon. (tamtéž, s. 24)

Pravidelný a rytmický tlak odpovídá vyrovnané sangvinické osobnosti, naopak jakékoli nepravidelnosti svědčí o nevyrovnanosti, nestálosti a nezdrženlivosti, případně agresivitě pisatele. Objevuje-li se tlak nárazově v tzv. tlakových blocích, značí autorovu vznětlivost, výbušnost, citovou nevyrovnanost. Může však být také náznakem duševního onemocnění. V takovém případě je vhodné text porovnat s dokumentem časově vzdálenějším, protože stejným způsobem se v písmu dokáže odrážet projev momentálního stavu únavy a tato skutečnost by pak mohla zásadním způsobem ovlivnit grafologický posudek. (Pospíšilová, 2009, s. 46)

8.2 Tah a charakter čáry

„Tah čáry slouží k rozpoznávání temperamentových kvalit, k postižení rozumovosti, citovosti a smyslovosti, celkové vyrovnanosti pisatelovy osobnosti. Tah je určitý úsek inkoustové stopy, který je vedený hrotem pera po papíru. Můžeme jej hodnotit z hlediska jeho kulatosti či ostrosti, podle okrajů a podle plynulosti tahu neboli inkoustové stopy.“ (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 20)

Tahy hodnocené podle kulatosti, ostrosti či hranatosti můžeme rozdělit na měkké, těstovité, ostré a tvrdé. U měkké čáry převažují oblé, kulaté, hladké tvary značící smyslovost, citovost, intuitivnost, poddajnost či nerozhodnost. Naopak čára tvrdá souvisí s kontrolovaností, rozhodností, sociální distancí, chladem či brutalitou. Těstovitý tah připomíná čáru měkkou, ale je širší, jakoby rozteklý. Charakterizuje vitalitu, smyslovost, požitkářství, nezdrženlivost nebo hrubost. Úzký inkoustový tah tvořený převážně úhlovými či hranatými tvary je nazýván ostrá čára. Je typický pro člověka intelektuálního, se smyslem pro pořádek až puntičkářského, kritického, zodpovědného, citlivého nebo naopak vnitřně chladného, asketického. (Kulka, 2001, s. 112)

Z hlediska členění podle okrajů inkoustové stopy existují tři druhy čar – homogenní, amorfnní a granulovaná. Pro jejich určení je třeba použít lupu. Protikladem homogenní čáry, která je jednolitá, hladká, značící pevné zdraví, rozumovost a vyrovnanost, je čára granulovaná se zrnitým, hrbolatým charakterem, jejíž autor bývá citlivý, citově založený, nevyrovnaný, nejistý a snadno ovlivnitelný. Třetím typem je čára amorfnní, která vypadá nejasně a nečistě. Může znamenat smyslovost, nevyhraněnost, bezpáteřnost či nevypočitatelnost pisatele.

Poslední kategorií jsou čáry rozlišené na základě plynulosti. Roztřesenost tahů může být způsobena věkem, zdravotními problémy, působením léků či omamných látek. Lomený tah může značit akutní nebo chronické tělesné poruchy. Letování (přerušení a následné navázání tahu) bývá signálem psychických poruch, je proto důležité sledovat nahodilost tohoto jevu, případně, ve které zóně se vyskytuje. (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 21)

Společně s tlakem je tah čáry znakem, který má významnou výpovědní hodnotu a někdy může připustit jasnější výklad než samotný tvar písmen. Je proto důležité, aby analyzovaný text byl psán vhodným psacím náčiním, jež charakteristiky těchto znaků nestírá.

Na druhou stranu má i vlastní výběr psací pomůcky jistou výpovědní hodnotu, neboť tah, který vytváří, zpravidla koresponduje s psychickými vlastnostmi pisatele. Zvlášť jedná-li se o volbu opakovanou.

8.3 Velikost písma

Velikost písma je měřitelný znak vztahující se k písmenům vyplňujícím střední zónu. Jde o jednopásmová malá písmena (a, e, m, n, s, v atd.), jejichž průměrná velikost je 2 až 3 mm. Je však nutno podotknout, že přestože je používán pojem velikost, mnohem přesnějším výrazem je výška písma. Stejně vysoká písmena totiž s ohledem na sklon mohou být různě velká. Ve skutečnosti je tedy měřena kolmá výška střední zóny vzhledem k základně.

Důležité je také sledovat kolísavost velikosti písma. Doporučuje se proto změřit několik znaků na začátku, uprostřed a na konci textu. Lze tak zjistit nejen samotnou pravidelnost či kolísavost výšky písma, ale také tendenci k zvětšování či zmenšování.

„Dochází-li postupně ke zmenšování krátkých písmen, je zdůrazněné sebevědomí pouze předstíráno a lze usuzovat na nepřirozenou suverenitu. Při zvětšování se projevuje nárůst sebevědomí a jeho přirozený projev po přizpůsobení se počátečním podmínkám situace.“ (Kulka, 2001, s. 122)

Velikost písma vyjadřuje míru sebevědomí člověka, vztah k sobě sama i k okolnímu světu, potřebu seberealizace, expanzivnost, vitalitu či osobní nároky.

Za velké písmo označujeme znaky přesahující ve střední zóně výšku 3 mm. Souvisí s dostatečným nebo vyšším sebevědomím, optimismem, aktivitou, nezávislostí, vitalitou a energičností, může znamenat ambicióznost, potřebu seberealizace, snahu prosadit se. Člověk píšící velkým písmem může mít také sklony k egoismu, nízké sebekritičnosti, manipulaci s druhými, nepřizpůsobivosti či citové labilitě.

Dalšími variantami velkého písma mohou být:

- **kolísavá výška střední zóny** – schopnost empatie, nedůtklivost, náladovost
 - **zdůrazněné začátky slov** – zvýraznění „Já“, domýšlivost, předstírání, snaha o suverenitu
 - **zdůrazněné konce slov** – prostoduchost, naivita, neschopnost porozumět druhým
 - **ojedinělá, nahodilá zvětšení** – exhibicionismus, sklon k hysterii
- (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 32)

Malé písmo se vyznačuje výškou znaků menší než 2 mm. Bývá spojováno s introverzí, nižším sebevědomím až sklonem k podceňování se, nižší vitalitou, pesimismem, pasivitou, opatrností, střízlivostí a skromností. Lidé píšící malým písmem bývají zodpovědní, důkladní, systematictí, pozorní k detailu, někdy až se sklony k pedantství a malichernosti. Právě zaměření na detail může někdy bránit schopnosti pochopení celku a širších souvislostí. (Pospíšilová, 2009, s. 51)

Velmi drobné písmo (menší než 1,5mm) může naznačovat stydlivost, pocity méněcennosti či potlačování sebe sama.

Můžeme se také setkat s výrazným zmenšováním koncovek. Bývá projevem schopnosti empatie, emotivnosti, ale také diplomacie, taktu a zdrženlivosti. Stejně jako tito lidé neprozradí vše, co si myslí, nechávají si i koncová písmena „pro sebe“.

8.4 Délkové rozdíly

Tento měřitelný znak bývá vyjádřen hodnotou poměru krátkých délek ke středním délkám písma. Jinými slovy je srovnávána velikost jednopásmových znaků (např. a, e, m, n) a znaků dvoupásmových (p, l, j, t apod.). V literatuře lze pro tuto charakteristiku nalézt více označení, hovoří se také o velikosti či výšce horní a dolní zóny v poměru k zóně střední (viz Bičovský, 1992; Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004)

Za střední hodnotu je považován poměr 1 : 2. Menší poměr bývá označován jako malý, větší potom jako velký rozdíl délek. Je však potřeba všimnout si, co délkové rozdíly způsobuje. Nemusí to být pouze dlouhé tahy v horním či dolním pásmu, ale např. malá výška střední zóny.

Obecně se délková rozdílnost vztahuje k dynamice osobnosti, vyrovnanosti, míře pudovosti či duchovnosti a hodnotové orientaci.

„Velká délková rozdílnost se vyskytuje u lidí nespokojených a ctižádostivých, kteří často bolestivě pociťují neschopnost realizace svých idejí, což vede k určité vnitřní rozpolcenosti a neustálé aktivitě a podnikavosti. Typické je kolísání hodnot, rozdíl mezi ideály a skutečností, nestálost, nevyrovnanost, přeceňování vlastního ‚Já‘, někdy chce pisatel více, než může mít.“ (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 36)

Malé rozdíly délek naproti tomu znamenají nevzrušivost, konzervatismus, sebedoceňování, nenáročnost až lhostejnost a pasivitu, v pozitivním smyslu jsou pak znakem stability, vyrovnanosti, tolerance a spokojenosti či harmonie života.

Úkolem grafologa je také rozpoznat, zda některé délky v textu převažují. Jedná se o charakteristiku, která je patrná už při prvním zběžném kontaktu s rukopisem. Horní délka bývá spojována s duchovností, nadvědomím, intelektem, fantazií a abstraktním myšlením. Pokud tedy v textu převažuje, bývá autor zaměřený na intelektuální, teoretické či umělecké zájmy, je spíše idealistou, pro nějž má velký význam svoboda, jeho nezakořeněnost může vést k lehkovážnosti až povrchnosti či nejistotě. Tito lidé bývají také velmi ctižádostiví, aktivní, s touhou po sebezdokonalení.

Zdůrazněné dolní délky poukazuje na převahu konkrétního myšlení v materiálním duchu, sníženou psychickou pohyblivost, střízlivost, praktičnost, pudovost a instinktivnost, fyzickou aktivitu, vazbu na realitu a potřebu zakotvenosti. (Kulka, 2001, s. 120)

8.5 Sklon písma

„Úhel sklonu písma je hlavně vyjádřením poměru racionality a emocionality, a taktéž vyjadřuje sociabilitu. Opět je to měřitelná hodnota a získáme ji určením úhlu, který svírá základní linka s tahy vedoucími směrem k pisateli. Všíáme si nejen samotné hodnoty úhlu, ale také kolísavosti sklonu písma.“ (Pospíšilová, 2009, s. 51)

Písmo podle sklonu se dá rozlišit na stojaté (s odchylkou do 10 ° od pravého úhlu), mírně pravosklonné (kolem 75 °), výrazně pravosklonné (cca 65 °) a písmo silně pravosklonné, je-li úhel pod 45 °. Písmo přesahující úhel 90 ° bývá označováno jako

levosklonné, nad 110 ° se jedná o silně levosklonné písmo. Zde je však třeba vzít v úvahu také kulturní kontext, v němž je pro evropské písmo typický pravý sklon, proto velikost odchylky směrem k levosklonnosti má větší diagnostickou hodnotu než stejná odchylka vpravo. (Jeřábek, 2003, s. 93)

Vymezení výše zmíněných kategorií se v literatuře u jednotlivých autorů liší co do úhlů sklonu, v zásadě se ale v obecných charakteristikách pisatele shodují.

Pravosklonnému písmu bývá přiřazována aktivita, extraverte, přizpůsobivost, citovost, impulsivita, lehkomyšlnost či pudovost. Písmo kolmé vypovídá o racionalitě, stabilitě, sebeovládání, samostatnosti, soustředěnosti a rozvážnosti, charakteristický je i určitý sociální odstup až rezervovanost. Levým sklonem píše člověk introvertní, zdrženlivý až ostýchavý, bývá výrazem nejistoty, obranného postoje, nepřirozenosti, přetvářky, nervového napětí či odmítání autorit. Přechodně se často objevuje v období dospívání jako projev prudkých psychických změn a hledání sebe sama. Stejně tak nelze na sklon spoléhat v rukopisech leváků – ti totiž často mění sklon proto, aby si text nerozmazali.

8.6 Šířka písma

V rámci grafologické analýzy se objevují v souvislosti s šířkou tři kategorie – šířka primární, sekundární a terciální. Obecně lze říci, že rozměry v této charakteristice odrážejí projevy osobnosti v sociální oblasti.

Pojmem primární šířka je označována vzdálenost dvou základních tahů písmene (k měření bývají používána písmena m, n, u), která je dále dávána do poměru s výškou střední zóny. Za vyváženou hodnotu je považován poměr 1 : 1. Při vztahu 2 : 1 bývá písmo označováno jako výrazně široké, v opačném případě jako výrazně těsné (úzké) písmo. (Jeřábek, 2003, s. 97)

Základním významem primární šíře je v rámci střední zóny vztah subjektu směrem k objektu („Ty“), souvisí také s mírou otevřenosti a sebedůvěry. Široké písmo tedy odpovídá osobnosti extravertní, dynamické, společenské, typická je bezprostřednost, optimismus a orientace na budoucnost. Široké písmo také svědčí o netrpělivosti, povrchnosti, nedbalosti či marnotratnosti.

Naopak je tomu v písmu těsném, které souvisí s introvertní povahou, pesimismem, nedůvěrou, vážností, konzervativností, strachem z budoucnosti či vypočítavostí, z kladných charakteristik pak s vytrvalostí, svědomitostí, schopností hospodařit s vlastní energií, věcmi i penězi. (Kulka, 2001, s. 131)

Sekundární šířka písma vyjadřuje míru extraverze či naopak introverze autora. Tak jako u primární šíře zjišťujeme vzdálenost dvou základních tahů, zajímá nás zde hustota, těsnost písma, tedy jak jsou od sebe dvě sousední písmena vzdálena.

Za střední hodnotu je považován poměr 1 : 1 vzhledem k primární šíři, což značí přiměřenou otevřenost, odvalu a spontánnost. Velmi těsné písmo již na první pohled svědčí o uzavřenosti pisatele, naopak je tomu u písmen vzdálených daleko od sebe.

Terciální šířkou písma se rozumí velikost mezer mezi slovy a lze ji vykládat jako vztah „Já“ k světu. Velká terciální šíře (nad 6 mm) ukazuje na introverzi, problém se sociálním kontaktem, podezíravost či vztahovačnost, malé mezislovní mezery (méně než 4 mm) pak vyjadřují extroverzi, intuici a pohotovost autora. (Pospíšilová, 2009, s. 53)

8.7 Vazba

Vázání je způsob, jakým jsou na sebe napojovány základní tahy písma. Jedná se o jeden z nejcharakterističtějších výrazů rukopisu, který je normalizován školní předlohou.

Tento popsitelný znak lze, podobně jako šíři písma, nejlépe vyzorovat u písmen m, n, u, i. Obvykle se v textu nevyskytuje pouze jeden způsob vázání (tzv. vazba čistá), většinou se setkáváme s kombinací dvou nebo více druhů vazeb, tedy formou smíšenou. Základními druhy vazby jsou: girlanda, arkáda, úhel, nitka a dvojoblouk (viz příloha B). (Jeřábek, 2003, s. 82)

Girlanda bývá připodobňována otevřené nádobě nebo dlani. Písmo působí lehce, nenuceně a přirozeně. Stejně vlídně a otevřeně se chová pisatel v rámci sociálních vztahů. Kromě extraverze, optimismu, srdečnosti a tolerance se u takového člověka mohou vyskytovat rysy lehkomyšlnosti, nesamostatnosti, nerozhodnosti a přílišné přizpůsobivosti. V kombinaci s dalšími znaky může jít u tohoto typu vázání o projev tendence manipulovat s lidmi. Údajně se tato vazba často vyskytuje v rukopise obchodníků, právníků či politiků, u nichž je již zmiňovaná vlídnost často pouze předstírána.

Arkáda je součástí české školní předlohy. Je chápána jako pravý opak girlandové vazby. Působí jako průčelí, most, klenba nebo fasáda, za níž se cosi ukrývá. Její uzavřenost a nepřístupnost koresponduje s charakteristikou pisatele, který se vyznačuje především rezervovaností, zdrženlivostí a rozvážností. Jeho vystupování ve společnosti má charakter spíše formální, od ostatních si udržuje dostatečný odstup. Stejně jako u girlandy je třeba sledovat i ostatní znaky, v jejichž kombinaci s arkádou lze spatřovat neupřímnost, vypočítavost nebo sklon k snobismu a pozérství.

Úhlové vázání, kde písmena mají nahoře i dole špičku, připomíná tvar blesku. Již na první pohled působí tvrdě, nepoddajně a vyžaduje silnější tlak než vazby předchozí. Vyskytuje se u energických pisatelů, kteří se dále vyznačují pracovitostí, důsledností, sebekázní, pevností a rozhodností. Tito lidé neradi připouštějí vlastní chybu a přesvědčují ostatní o svém názoru. Nebývají příliš přizpůsobiví, často se dostávají do konfliktních situací nebo je dokonce vyhledávají. Úhlová vazba může značit také vnitřní rozpolcenost, citovou chladnost, hrubost nebo agresivitu.

Nitka, někdy také nazývaná jako setřelá vazba, tvoří protiklad úhlové vazby. Její tvar skutečně připomínající nit, hada nebo také vodu symbolizuje nestálost a proměnlivost. U tohoto typu vazby je o něco složitější vyvodit psychologické závěry, neboť význam nitkové vazby může být až protichůdný a je tedy třeba posoudit více aspektů. Nitka značí v písmu neurotiků jejich labilitu, stejně tak se ale objevuje u génů či umělců, u nichž značí silnou nekonvenční osobnost a tvůrčí schopnosti. Může být i výrazem obranného mechanismu a uhýbavosti, mnohostrannosti, ovlivnitelnosti či sklonům k hysterickým reakcím. Nitkovou vazbou píše jednak osoby s asociálními sklony, na druhou stranu se objevuje v písmu psychologů či diplomatů s vyvinutou intuicí a schopností empatie. Důležitou roli zde proto hrají ostatní znaky rukopisu. Teprve v jejich kontextu získává tato vazba přesný význam.

Dvojoblouk je vazbou, která se vyskytuje vzácně. Oproti úhlovému vázání jsou písmena nahoře i dole zaoblena a tato vazba podobná úhoři se v některých charakteristikách shoduje s nitkou. Bývá znakem nevyhraněnosti, přizpůsobivosti až bezpáteřnosti, objevuje se u lidí nerozhodných a labilních, na druhou stranu značí také velkou dávku tvořivosti, představivosti a diplomacie.

Smíšená vazba, jak již bylo zmíněno dříve, se v praxi vyskytuje nejčastěji. Úkolem grafologa je vypořádat, který způsob vázání je dominantní, a které vazby jsou do něj vmíšeny. Smíšená vazba se vyskytuje u psychicky vyzrálých osob s bohatým duševním životem, rozhledem a schopností empatie. Nelze však říci, že čím více vazeb, tím lépe. Pokud se v textu objevuje kombinace více než tří, poukazuje to na pisatelovu nerozhodnost.

(Kulka, 2001, s. 140-147; Jeřábek, 2003, s. 82-90; Pospíšilová s. 48-49)

8.8 Plnost – hubenost písma

Tento grafologický znak zachycuje kvalitu písma z hlediska jeho plošnosti, která kterou lze nejlépe hodnotit v obloucích a smyčkách písmen a, o, y, j, k, l, f, h atd. I u tohoto parametru vychází střední hodnota ze školní předlohy a podobně jako u jiných znaků, např. výšky, je písmo sledováno nejen jako celek, ale také v rámci jednotlivých zón, tedy v kontextu oblastí, které tato písma symbolizují.

Základní význam spočívá ve vyjádření poměru konkrétního a abstraktního myšlení, představivosti a věcnou logikou, mírou obraznosti či schématickosti. (Jeřábek, 2003, s. 109)

Plné neboli plošné písmo se vyznačuje rozprostraněnými, oblými tvary a rozšířenými smyčkami. Prozrazuje dobrou představivost, fantazii, intuitivnost a srdečnost jedince, na druhou stranu může svědčit o jeho touze po sebeuplatnění, nedostatku kritičnosti či egoismu. Naopak u hubeného, respektive úzkého písma jsou tvary plošně redukovány do úzkých smyček, případně až kostrovitých útvarů. Lze předpokládat, že pisatel bude racionálního založení, s logickým a abstraktním myšlením, ovšem s menší představivostí. V citové i pudové oblasti se prosazuje racionalizační tendence. (Kulka, 2001, s. 131)

Pro bližší vysvětlení plošnosti či úzkosti písma v kontextu jednotlivých zón je v příloze C uvedena názorná tabulka se základními psychologickými významy.

8.9 Zjednodušení – obohacení

Podle míry zjednodušení či naopak obohacení písma lze určit, jakým způsobem člověk uchopuje realitu. Střední hodnota opět vychází ze školní předlohy.

Redukce méně podstatných tahů poukazuje na praktičnost, věcnost a racionální myšlení pisatele, který je schopen postihnout podstatu věci. Toto čistě účelné zaměření však může bránit fantazii, citovému projevu či schopnosti empatie.

V písmu obohaceném se vyskytují tahy nad rámec školní předlohy. Záleží však na tom, v jakém smyslu jsou ozdobné tvary použity. Může jít o výraz originality, fantazie či estetického cítění, na druhou stranu hovoří mnohdy tento styl písma o ješitnosti, snaze upoutat a zdůraznit vlastní důležitost, případně o tendenci maskovat nedostatek sebevědomí. (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 72)

8.10 Spojitost – nespojitost písma

Spojitostí neboli plynulostí písma se rozumí počet písmen, která jsou spolu spojena, aniž by došlo k přerušení tahu. Za střední hodnotu je považováno 4 – 5 znaků napsaných bez přerušení psacího pohybu (hrot pera se nezvedne nad papír). Nejvhodnějšími slovy pro určení tohoto znaku jsou slova, která neobsahují diakritická znaménka, neboť ta mohou být impulsem pro přerušení tahu. Pokud je diakritika propojena s příslušným nebo následujícím písmenem, vykazuje písmo vysoký stupeň spojitosti. V opačném extrémním případě může docházet až k přerušení psací stopy v rámci jednotlivých písmen. (Jeřábek, 2003, s. 107)

Plynulost písma úzce souvisí s kontinuitou psychosomatických procesů pisatele, způsobem myšlení (analýza – syntéza), adaptabilitou či schopností intuice. Spojité písmo poukazuje na integrovanou, vyrovnanou a přizpůsobivou osobnost se schopností logického uvažování a dobrými kombinačními schopnostmi. V negativní rovině značí sklony k nesamostatnosti, méně originální myšlení či tendenci přehlížet detaily. Nízká spojitost písma se objevuje u lidí spíše introvertních, méně adaptabilních, kteří se zpravidla řídí vlastní intuicí. Skript a verzálky jsou z této charakteristiky vyjmuty. Nelze u nich hodnotit plynulost, neboť písmo je nespojitě již svým charakterem. (Kulka, 2001, s. 139)

8.11 Pravoběžnost – levoběžnost

Dalším znakem, který se vztahuje k symbolice plochy a vychází ze školní předlohy, je úběžnost písma. Evropské písmo směřuje zleva doprava, je tedy orientováno na budoucnost, cíl a úspěch. Vzhledem k pravoběžnému charakteru školní předlohy může být proto určení levoběžnosti poněkud obtížnější. Úběžnost písma se projevuje ve všech třech zónách písma, v nichž nabírá konkrétní význam vzhledem k symbolizované oblasti.

Pravoběžné písmo má zpravidla zkrácenou psací dráhu, zjednodušené formy písmen, pravý sklon, prodloužené koncové tahy doprava a stejně tak umístovaná diakritická znaménka. Základním významem pravoběžnosti je orientace člověka ven, do budoucnosti, směrem k „Ty“. Poukazuje na aktivitu, spontaneitu až ukvapenost či netrpělivost jedince.

Písmu levoběžné mívá prodlouženou psací dráhu, levý sklon, různé zákruty a závity, které jsou obvykle rozšířené doleva, nedotažené či vlevo zahnuté koncové tahy nebo ubíhavá diakritická znaménka. Autor bývá spíše uzavřený, orientovaný retrospektivně, s nižší potřebou sociálních kontaktů. Může být velmi vytrvalý, odolný, avšak zároveň egocentrický, závistivý, s touhou vlastnit. Zmíněné vlastnosti vychází z projevů v jednotlivých zónách (např. levoúběžnost v horní zóně značí neochotu přijímat změny, neboť myšlení pisatele je vázáno na minulost), opět však musíme vycházet z celkového kontextu charakteristiky písma. (Jeřábek, 2003, s. 119)

Podrobnější přehled projevu úběžnosti v rámci jednotlivých zón znázorňuje tabulka v příloze D.

8.12 Rychlost písma

Rychlost písma lze označit jako jeden z nejdůležitějších parametrů grafologie, neboť je jí podmíněna podoba ostatních grafologických znaků a hodnoty z nich vyplývající. Tempo písemného projevu je ukazatelem rychlosti prožívání, mentální a somatické aktivity a podobně jako úběžnost písma vyjadřuje vztah jedince k „Ty“ a jeho orientaci na cíl nebo budoucnost.

Znaky rychlého písma jsou podle Bičovského (1992, s. 36):

- pevné, neroztřesené, oblé a nelomené tahy

- diakritika posunutá vpravo, často spojovaná s následujícím písmenem, tečky ve tvaru malých čárek
- převládající pravoběžná tendence psaní, rozšiřující se levý okraj
- široké písmo
- převládající zjednodušené, zběžné a nepřesné tvary
- častější výskyt girlandové a nitkové vazby
- zvětšující se sklon písma (ležatost, reverznost)
- stoupající řádky

Rychlé písmo symbolizuje extraverci, přirozenost, horlivost, současně však také sklony k povrchnosti, netrpělivost a nestálost. Naopak autor písma pomalého bude pečlivý, rozvážný, uzavřený, premýšlivý, klidný, ovšem i bázlivý, neupřímný nebo líný.

Charakteristickými rysy pomalého písma jsou:

- třaslavé, lomené a nerytmické tahy
- diakritika řádného tvaru, umístěná přesně nad písmeno, případně vlevo od něj
- levoběžnost písma
- nespojité, úzké písmo
- pečlivě propracované tvary, přesnost
- častější výskyt úhlového či dvojobloukového vázání
- klesající řádky

(Bičovský, 1992, s. 37)

V praxi je však naprosto ojedinělé, aby písmo vykazovalo pouze rychlé nebo pomalé znaky. Ve většině případů se proto určuje, které tempo je dominantní.

Je možné se také setkat s kolísavou rychlostí písma, zde je však třeba hledat více příčin, které ji podmiňují. Důvody změn v tempu bývají obsahového rázu (nový nápad způsobí zrychlení, naopak potíže s formulací myšlenky tempo zpomalí), způsobují je však také emocionální vlivy, nestálost psychomotoriky. Velký vliv na rychlost písma může mít také únava jedince.

V každém případě je třeba u rychlosti písma sledovat celkový grafologický kontext, neboť právě u tohoto parametru hraje významnou roli situace, v níž je text psán.

8.13 Členitost

Členitostí písma se rozumí rozvržení celého textu na psací ploše. Jedná se tedy o znak komplexní, který je z rukopisu patrný na první pohled. Při jeho hodnocení je sledováno celkové pojetí a rozvržení psací plochy, zda je text členěn do odstavců, jakým způsobem jsou psány jednotlivé řádky (jestli jsou od sebe dostatečně vzdáleny, nebo se naopak proplétají) a výskyt dalších projevů strukturovanosti textu (využití odrážek, podtrhávání apod.).

Jak zde logicky vyplývá, autorem textu, který je systematicky uspořádaný, je člověk s dobrými organizačními schopnostmi, individualista s logickým myšlením, estetickým cítěním a smyslem pro pořádek. Nepřehledné členění vypovídá o chaotičnosti, emocionalitě, instinktivnosti, potřebě sociálních kontaktů jedince, případně o jeho nesamostatnosti. (Pospíšilová, 2009, s. 57)

8.14 Řádkování

V souvislosti s řádky hodnotí grafolog vzájemné rozestupy, průběh řádků a jejich pravidelnost. Z tohoto důvodu je pro grafologický rozbor vhodný text na nelinkovaném papíře, pokud však máme k dispozici linkovaný materiál, lze alespoň sledovat, zda pisatel předepsané linky respektuje.

Jestliže jsou vzdálenosti mezi řádky velké, svědčí to o určitém společenském odstupu, který si autor od ostatních drží. Může se také jednat o projev egocentrismu či poukazovat na logické, pojmové uvažování jedince. V úzkých řádkových rozestupech se projevuje subjektivní zaujetí pisatele, jeho otevřenost a spontánnost. Pokud jsou však řádky natolik blízko u sebe, že dochází k jejich míšení (tzv. průplet), vykazuje rukopis prvky anomaly. Může se jednat o mimořádně talentovanou a originálně myslicí osobnost, nebo naopak člověka zmateného, nepřizpůsobivého, bezohledného a nestálého. (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 106)

Důležitějším ukazatelem než jednotlivé rozestupy je pro grafologa průběh řádků. Pomůckou pro jejich hodnocení je průhledná šablona s vyznačenými osami.

Jednotlivé druhy řádků a jejich význam podle Kulky (2001, s. 107):

- **rovný řádek** – vytrvalost, spolehlivost, vyrovnanost, pořádkumilovnost, cílevědomost, psychická odolnost
- **stoupavý řádek** – optimismus, aktivita, horlivost, sebedůvěra, odvaha, ambicióznost, radost
- **klesavý řádek** – pasivita, pesimismus, nízká sebedůvěra, nedostatek vytrvalosti, únava, úzkostnost, sklon k depresi
- **stupňovitě stoupavý řádek** – kromě vlastností zmíněných u stoupavého řádku navíc impulsivnost
- **stupňovitě klesavý řádek** – stejné vlastnosti jako klesavý řádek, navíc snaha o sebeovládání
- **řádek klenutý, vypuklý** – snadné nadchnutí se pro věc, stejně rychlá je však ztráta zájmu, rychlá unavitelnost
- **řádek hloubený, vydutý** – pesimistické myšlení, ale optimistické jednání, skepticismus s určitou dávkou naděje
- **hadovitý řádek** – výraz vratké osobnosti, nevyhraněnost, nespolehlivost, bezcílnost
- **potácivý řádek** – kolísavost, nerozhodnost, ambivalentní postoje, primitivnost

8.15 Okraje

Rozvržením textu na papíře vzniká další měřitelný znak rukopisu, jeho okraje, z nichž každému je připisován určitý význam. Psací plocha symbolizuje životní prostor jedince, z písma lze proto vypožarovat, jaký k němu má vztah a jakým způsobem se v něm pohybuje. Opět se zde na výsledné podobě textu podílí více faktorů:

„Úprava textu je spoluvytvářena estetickým cítěním, ekonomičností, snahou o zřetelnost a přehlednost, jasností myšlení, sociální inteligencí, ale třeba i samotným

účelem rukopisu, poměrem mezi velikostí papíru, rozsahem textu a rozměry písma.“
(Bičovský, 1992, s. 56)

Horní okraj představuje vztah a odstup nejen k příjemci textu, ale obecně i vůči svému okolí. Volba jeho velikosti bývá vědomá. Někdy bývá nazýván „okrajem úcty“, neboť vyjadřuje respekt a zdvořilost pisatele k ostatním lidem. Je projevem konvenčnosti, odstupu či dobrého vychování. Úzký horní okraj je výrazem nedostatečné osobní distance, podlézavosti, nevkusnosti, šetrnosti, nízké sebedůvěry či familiárnosti.

Poměrně obvyklé je dopisovat text až ke konci dolního okraje. Příčinou bývá zaměření pisatele na obsah sdělení či rychlost písma, chybějící dolní okraj však také může znamenat oddalování otočení stránky do poslední chvíle z důvodu lenosti, nedostatečného estetického vkusu či negativního postoji pisatele vůči novému. Široký dolní okraj nese znaky formálnosti, text bývá výrazem společenské povinnosti, nikoli upřímného sdělení. Kromě estetických důvodů může jít o jistou rezervovanost autora.

U levého okraje lze hodnotit nejen jeho velikost, ale také jeho pravidelnost. Za průměrnou vzdálenost se považuje 1 – 2cm od kraje papíru. Široký okraj se objevuje u lidí taktních, esteticky založených, se zvýšenou potřebou seberealizace. Bývá také znakem velkorysosti, okázalosti či snobismu. Naopak úzký levý okraj poukazuje na nedostatek společenského taktu, nevkusnost, skromnost či spořivost, malichernost, případně infantilitu jedince. Vyrovnaný levý okraj je znakem pořádkumilovnosti, pečlivosti, spolehlivosti a sebeovládání, kolísavost vzdáleností pak svědčí o opaku. Jestliže se levý okraj rozšiřuje, bývá autor ponořen do věci, jedná impulsivně a netrpělivě. Zužující tendence značí opatrnost, šetrnost a nedůvěru pisatele.

Pravý okraj je z hlediska interpretace nejdůležitější, neboť je nejméně ovlivňován vědomím člověka. Z tohoto důvodu se málokdy setkáme s rukopisem, jehož pravý okraj by byl pravidelný. Pokud tomu tak je, mívá autor sklony k zvýšené pečlivosti až pedantství, obzvlášť když jsou slova rozdělována pomlčkou. Úzké pravé okraje signalizují energičnost, nebojácnost, ukvapenost či nedostatek taktu. Široký pravý okraj se objevuje u lidí, kteří mají strach ze skutečnosti, obávají se budoucnosti, a kteří si udržují sociální odstup. Může jít také o projev estetického citění. V případě, že se pravý okraj zužuje, původní nejistota a odstup pisatele mizí. V opačném případě může jít o snahu autora

působit vřele, sebekontrola a obavy jedince jsou však silnějšího rázu. (Kulka, 2001, s. 158-161)

8.16 Pravidelnost

Pravidelnost je parametr, který je sledován v rámci všech tří zón u veškerých grafologických znaků (velikosti, sklonu, tlaku, šíře, slovních a řádkových rozestupů atd.). Je souhrnným vyjádřením stupně jejich kolísavosti.

Pravidelné písmo bývá obvykle dobře čitelné, kolísá pouze v detailech, k čemuž je potřeba dostatek sebekontroly, rozumu a volního úsilí člověka. Může však také souviset s citovým chladem jedince, proto je zde opět třeba vycházet z celkového kontextu ostatních grafologických znaků.

„Pravidelnost písma či míra kolísání písma vyjadřuje míru převahy rozumu a vůle nad city, či naopak. Vypovídá o celkové vyrovnanosti osobnosti, o míře její stability či lability. Pravidelné písmo značí stabilní osobnost, ale přehnaná strojová pravidelnost ubíjí city a může být až patologická. Čím je písmo více nepravidelné, tedy čím více kolísá v šířce či výšce písmen, tím více je pisatel emocionálně nevyrovnaný, a tedy labilní.“ (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 100)

Méně čitelné bývá písmo nepravidelné, jež kolísá alespoň v jednom, obvykle však ve více grafologických znacích. Prozrazuje nevyrovnanou osobnost, která se řídí spíše city, jedná dynamicky a impulsivně. Za nepravidelnostmi písma může stát také nízká schopnost sebeovládání, nepřizpůsobivost, nedůslednost, potřeba originality, vnitřní napětí či nevypočitatelnost jedince.

8.17 Náběhové a koncové tahy

Začátky a konce slov poskytují grafologům další oblast zkoumání. Sleduje se způsob provedení úvodních a koncových tahů, směr psacího pohybu (pravoběžnost – levoběžnost), délka, tlak, forma (girlandovitá, arkádovitá, úhlová) apod.

Stejně jako náběhový tah uvádí slovo, v symbolickém významu dochází k sebereprezentaci autora. Jestliže tedy počáteční písmeno předchází dlouhý náběhový tah, svědčí to o snaze pisatele upoutat pozornost, jeho egoismu, vysokých ambicích, kritičnosti

či pozérství. Čím je počáteční adjustace složitější (obsahuje-li například různé spirálovité útvary), tím větší je míra autostylizace, okázalosti či jednání na efekt. Takové písmo navíc vyžaduje velkou dávku obezřetnosti a sebekontroly autora. Jsou-li náběhové tahy zkráceny, projevuje se autorova praktičnost, submisivnost, skromnost či nedostatek sebedůvěry.

Koncové tahy prozrazují vztah pisatele k okolí. Přiměřeně dlouhý tah poukazuje na schopnost sebeovládání, taktnost, věcnost a dobrou sociální adaptabilitu. Dlouhé tahy se objevují u lidí extravertních, expanzivních, s touhou po prosazení. Jsou-li však konce zdůrazněny silným tlakem, úhlovým tahem či hrotem, jedná se o člověka se sklonem k agresivitě a útočnosti. Levoběžný koncový tah zase prozrazuje egoismus či lakotu jedince. Pokud se v písmu objevují oslabená zakončení písmen, autorem je osobnost introvertní, s nižším sebevědomím, taktní, opatrná nebo snáze ovlivnitelná. Úplná absence koncových tahů znamená potíže se sociální adaptací a nepřízpůsobivost pisatele. (Jeřábek, 2002, s. 137)

8.18 Diakritika

Diakritická znaménka, tedy tečky, háčky a čárky rovněž obsahují psychologický význam, který je vyjádřen jejich umístěním, velikostí a tvarem.

Přesně umístěná znaménka značí svědomitost, starostlivost a pořádnost, nepřesně umístěná diakritika prokazuje nedbalost, povrchnost či lajdáctví pisatele. Předbíhavá, vpravo umístěná znaménka prozrazují aktivní povahu, činorodost, spontánnost a horlivost, naproti tomu zpoždování bývá způsobeno opatrností, váhavostí či zdrženlivostí. Vysoko posazená znaménka se objevují u osob, které žijí ve světě fantazie, ideálů, jsou duchovně zaměřeni či prokazují známky naivity. Jejich nízké umístění je obrazem střízlivosti, starostlivosti, skleslosti nebo poddajnosti jedince. (Jeřábek, 2003, s. 139)

Všímáme si také, zda je diakritika umísťována v průběhu psaní, či až po dokončení slova. Okamžitě umístěná znaménka jsou projevem bezprostřednosti, impulzivnosti, ale i důslednosti člověka. Je-li navíc diakritika propojena se stejným nebo následujícím písmenem, jedná se o známku kombinačních schopností, praktičnosti a podnikavosti. Oddálené umísťování znamének je výrazem stálosti, shovívavosti nebo nižší dráždivosti pisatele. Chybějící diakritická znaménka svědčí o nepozornosti, nedbalosti či lenivosti jedince.

Jsou-li háčky a čárky zmenšené, jedná se o osobnost s menší dávkou energie, zato se smyslem pro podstatné. Nápadná, velká znaménka jsou projevem vitality, těžkopádnosti či rigidity.

Z hlediska tvaru sleduje grafolog měkkost, respektive ostrost znamének, případně jejich tvarové náhrady. V případě prvního rozlišení jde o vztah extravertů a introvertů, citu a rozumu. Alternativními tvary diakritiky jsou např. tečka ve tvaru stojaté čárky (kritičnost), ve tvaru čárky horizontální (rychlost, šikvnost), v podobě kroužku (zaujatost, subjektivnost, estetický smysl), či malé arkádky (vpravo otevřená – dobré pozorovací schopnosti, otevřená vlevo – napětí, úzkost). (Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s.88)

8.19 Podpis

Podpis může být chápán jako značka či vizitka člověka, který se jeho pomocí prezentuje. Vyjadřuje způsob sebepojetí, vlastní prožívání a hodnocení sebe sama, ale také způsob, jak chce být jedinec vnímán okolím, případně, jakým by chtěl být.

U podpisu sledujeme jeho umístění, velikost a plošnost, tlak, čitelnost, jednoduchost či zdobnost, podobu úvodních a koncových tahů, rozdíly v provedení křestního jména a příjmení, tvarové zvláštnosti a odlišnosti od běžného textu. Vzhledem k četnosti používání bývá obvykle podpis plastičtější a dynamičtější. Je-li však v těchto parametrech méně výrazný než samotný text, svědčí to o sebepodceňování a pocitu méněcennosti jedince.

V praxi se můžeme často setkat s lidmi, kteří mají více variant podpisu, např. soukromý a profesní. Z jejich rozdílu lze potom vysledovat míru identifikace s různými sociálními rolemi. Avšak výrazně zjednodušený podpis – paraфа, která je často používána právě v zaměstnání nemá pro svou jednoduchost dostatečnou výpovědní hodnotu.

Podpis je velice specifickým písemným projevem, který může být výrazně ovlivněn mnoha okolnostmi, proto nelze posuzovat osobnost pisatele pouze na jeho základě, ale vždy je třeba vycházet ze srovnání s vlastním textem rukopisu. Objevují-li se zde nápadné rozdíly, svědčí to o rozporu reálného a ideálního „Já“ jedince. (Jeřábek, 2003, s. 145)

Pokud je podpis v pravé části psací plochy, jedná se o osobnost extravertní, optimistickou a aktivní. Uprostřed nebo vlevo umístěný podpis svědčí naproti tomu o uzavřenosti, pesimismu, nedůvěře, pasivitě či nízkém sebehodnocení autora. Čitelný podpis chápeme jako projev přímé konfrontace jedince s okolím a jeho vědomé sebe prezentace, nečitelnou signaturu jako snahu o sebezastírání a ústup do anonymity. Pokud je podpis ve srovnání s vlastním textem výraznější, stoupavý, vyumělkovaný či podtržený, může být znakem ambicióznosti, aktivity, okázalosti či sebelásky pisatele. Opačný pól tvoří podpis drobnější, zjednodušený, nevýrazný či klesající. Prozrazuje nízké sebevědomí, skromnost, nedostatek aktivity nebo depresivní sklony autora. Mnozí lidé ozvláštňují svůj podpis za pomoci různých ozdobných tahů, podtržení či škrťů, které mají díky své osobitosti pro grafologa velkou výpovědní hodnotu. (Kulka, 2001, s. 150)

„Dosud nepodařilo se vyzkoumati, proč mnozí lidé k svému podpisu přidávají zvláštní škrť, smyčku, podtržení čili paraphe. Nečiní tak jenom vysoce postavené osoby, i mnozí dělníci, řemeslníci, ba i zločinci připojují k svému podpisu jakž takž ustálené paraphe. Toto odpovídá ryze osobní zvláštnosti pisatelově a je tudíž výbornou rozpoznávací známkou v grafologii.“ (Poppéeová, Zelinka, 1999, s. 100)

9 Vznik individuálního rukopisu

Rukopis je prostředek, kterým může jedinec vyjádřit vlastní osobnost na papíře. Podobně jako EKG zachycuje rytmus srdce, odráží rukopis rytmus duše, charakter osobnosti. Zobrazuje procesy myšlení, představivost, citovou vnímavost, obranné mechanismy, strach, způsob dosahování cílů, integritu osobnosti, její sociální stránku či vlohy a předpoklady jedince. Stejně jako je každá sněhová vločka jedinečná, je i každý rukopis unikátem, přestože jeho podstata je stejná. (Dickinson, 30.4.2011)

V rámci utváření rukopisu dochází k automatizaci psacího pohybu, která přímo závisí na tom, jak často jedinec píše, tedy na jeho zručnosti v psaní. S mírou automatizace psaní úzce souvisí rovněž tzv. psací impuls. Ten lze charakterizovat jako psychickou instrukci zahrnující určitý celek psaného projevu. Dítě, které se učí psát, tak zpočátku formuje písmena jako jednotlivé znaky, automatizací znalosti jejich tvarů však začne uplatňovat písmenový psací impuls. Vyšším stupněm automatizace je v rámci jednoho psacího impulsu schopno reprodukovat celé slovo, později i celou větu, aniž by se muselo soustředit na jednotlivá slova.

Z hlediska grafologie platí zákonitost, že čím vyšší stupeň automatizace psaní se v písemném projevu uplatní, tím vyšší je jeho diagnostické hodnota. Jinými slovy je pro grafologa nejhodnotnější písmo plně automatizované, neboť výrazová hodnota psacího projevu je tím větší, čím bezděčněji byl psací pohyb vykonán. (Kulka, 2001, s. 105)

Individualita rukopisu souvisí s vývojem osobnosti jedince. Stejně jako se postupně formuje pisatelova osobnost, dostává i písmo svoji specifickou podobu, která se odklání od původní písmové předlohy. Poměrně výrazné změny se často objevují v období puberty, písmo se stává proměnlivým, labilním. Proces hledání sebe sama se tak odráží právě v hledání osobitého stylu grafického projevu. K jeho ustálení dochází s dosažením individuální zralosti osobnosti, hovoříme pak tedy o zralém rukopisu jedince.

10 Školní předloha

Na tom, jakou podobu rukopis má, se do značné míry podílí vzor, podle něhož se jedinec naučil psát. Z toho důvodu, jak již bylo řečeno dříve, potřebuje grafolog před samotnou analýzou znát věk a národnost pisatele, aby mohl stanovit, ze které školní předlohy písmo vychází. Od tohoto písmového vzoru jsou pak měřeny veškeré odchylky, tudíž je pro následné interpretace určující.

Školní psací předloha je však nejen souborem předepsaných tvarů, ale z hlediska psychologie písma především výrazovým vzorem, který bude dětmi napodobován. Jednoduše řečeno: Nejde jen o to, jaké vnější formy budou děti při výuce psaní vytvářet, ale jakým pohybem k nim dospějí, potažmo jaký typ prožívání bude psací výkon provázet (např. uvolnění, prostorovost, anebo křečovitost, sevření). Z grafologického (výrazového) pohledu je tedy žádoucí, aby školní předloha umožňovala (po automatizaci pohybu) jeho plynulost, návaznost a pružnost, rytmickou pulzaci, jeho rozvinutí do jemné motoriky, aby její tvary byly proporcionálně vyvážené, oblé, jednoduše proveditelné a aby umožňovaly pisateli (po nabytí zručnosti a obratnosti v procesu psaní) rozmanitou variabilitu – případné zjednodušení či přetvoření v osobité tvary a doplnění o individuální formy nebo propojení písmen. (Francová, 1.6.2011)

Stejně tak jako se mezi sebou liší jednotlivé národní kultury, existují difference i mezi psacími předlohami, jež tyto rozdíly reflektují. Zároveň u nich dochází k vývoji v rámci vlastní existence opět v souvislosti s dobou a charakterem její kultury. Jednotlivé ukázky vzorů písma se nachází v příloze E.

Současná školní předloha (příloha F) vychází de facto z písemného vzoru vzniklého již v roce 1932, k jehož mírným úpravám došlo v padesátých letech a koncem let sedmdesátých. Je charakteristická svou pravosklonností a velikostí jednotlivých zón v poměru 1:1:1.

10.1 Comenia Script

Comenia Script je nový typ školního písma, který vyvinula kaligrafská Radana Lencová ve spolupráci s Tomášem Brouskem a Františkem Štormem. Veřejnosti bylo písmo představeno v roce 2008 a o rok později získalo v rámci typografického projektu „Comenia – české školní písmo“ dvě ocenění v mezinárodní soutěži grafického designu ED AWARDS 2009. Pod záštitou pedagogické fakulty Univerzity Karlovy bylo požádáno na MŠMT o akreditaci písma jako školního vzoru, které od letošního školního roku (2010/2011) umožnilo čtyřiceti školám, aby mohly v rámci pilotního ověřování se souhlasem rodičů Comenia Script vyučovat.

Comenia Script je nespojitě psací písmo inspirované mimo jiné renesanční kurzívou či karolinským písmem, které je založeno především na jednoduchosti a funkčnosti. Svým charakterem připomíná kurzívu a má mnoho společných znaků s písmem tiskacím. Ve své základní podobě je písmo kolmé, umožňuje však sklon přizpůsobit. Existuje v několika variantách, které pisatelé poskytují značnou míru individuality. Jejich ukázky jsou obsaženy v příloze G.

Podle Radany Lencové je předností Comenia Scriptu především jeho jednoduchost, rychlost, čitelnost a praktičnost, neboť na rozdíl od současné školní předlohy neobsahuje kličky, jež mohou zejména dětem s grafomotorickými poruchami činit potíže. Zároveň poukazuje na stále častější výskyt tiskacího písma v naší společnosti – ať už v rukopisech lidí či díky rostoucímu významu informační techniky.

Možnost zavedení Comenia Scriptu do škol však vyvolalo bouřlivé diskuse a z řad odborníků se ozývají časté nesouhlasné názory. Hlavním důvodem je především nespojitost písma:

„Pohyb v písmu obecně zrcadlí přirozenou, spontánně se přizpůsobující, pudově-instinktivní stránku života – hlubší kontakt s ní je nezbytný pro zdravý vývoj osobnosti, pro pocit osobní jistoty a zakořeněnosti (stabilita, pocit, že někam patřím). Vše, co písmový pohyb zastavuje, přerušuje nebo utlumuje, způsobuje narušení přirozeného průběhu životní energie a může být projevem psychické roztržitosti, nepropojenosti důležitých fyziologických center a psychických oblastí, fragmentárnosti ve vnímání, prožívání i myšlení. Utlumený či násilně zbržděný pohyb v písmu může být projevem mělkého prožívání, emočního vyprázdnění, depresivního vyladění, životní rezignace či odříznutí se

od kořenů vitality, potlačování přirozenosti, citové nepřístupnosti, nediferencovanosti a nižší vědomé kultivace emocí (může se odrazit např. i v problematických sociálních vztazích).“ (Francová, 2011)

S nespojitostí písma souvisí také narušení jeho přirozené rytmičnosti, nutnost neustále pozastavovat psací pohyb a znovu jej začínat. Dále je kritizována jeho neproporčnost – v písmu převažuje střední zóna (symbolizující ego), horní a dolní oblast je utlumená, respektive v ní má písmo pouze kostrovitý charakter, což bývá v grafologii považováno za projev schematičnosti myšlení, omezené fantazie či nedostatečné zakotvenosti jedince. Výrazná střední zóna navíc spolu s kolmým sklonem písma odráží orientaci na současnost, každodennost, stagnaci, určitou rezervovanost či útlum.

Jeřábek také oprávněně polemizuje s argumentem čitelnosti Comenia Scriptu, neboť nečitelnost písma není vlastností písemného vzoru, ale rukopisu – vzniká spěchem, zanedbáváním tvarů a jejich obroušením. V rámci automatizace grafického projevu navíc přirozeně dochází k jeho individuálním úpravám, proto by bylo mylné tyto změny přisuzovat nevyhovující školní předloze. (Správcová, 2010, s. 5)

Podle Lencové je současná školní předloha pro děti spíše trápením, ale toto tvrzení opět není možné generalizovat. Lze také namítnout, zda by zrušení klíček v písmu nenapáchalo více škod než užitku. Při nácviu písma dochází k rozvoji jemné motoriky, jsou propojovány obě mozkové hemisféry. A mimo jiné učí děti péli a trpělivosti. Nabízí se proto otázka, do jaké míry je vhodné nároky na děti v této oblasti snížit a přizpůsobit normu menšině žáků, jimž psaní působí potíže.

Osobně také příliš nesouhlasím s vysokou mírou benevolence, kterou předloha nabízí v oblasti sklonu, variant jednotlivých písmen či možnosti některé znaky propojit. Mám dojem, že tato nejednoznačnost předlohy by pro šestileté dítě byla spíše matoucí. Variabilita písma by měla být výrazem automatizace a individualizace rukopisu jedince, nikoli samotné předlohy.

Aby však tato práce nebyla vůči Comenia Scriptu pouze kritická, je třeba zmínit i jeho kladné stránky, neboť nynější školní předloha také není zcela ideální. Největší předností nového písmového vzoru je především jeho plošnost. Pokud budeme sledovat vývoj současného vzoru od roku 1932, zjistíme, že došlo v padesátých a sedmdesátých letech k velmi radikálnímu zúžení písma, z tohoto hlediska je tedy Comenia Script

mnohem přirozenější. Rovněž je třeba vyzdvihnout fakt, že háčky a čárky jsou psány rovnou s písmenem, nikoli až po dokončení slova, snižuje se tak pravděpodobnost, že dojde k jejich opomenutí. Ať už budeme k písmu Radany Lencové kritičtí nebo ne, nelze jí upřít snahu změnit nedostatky současné předlohy a zásluhu na vzniku diskuse o podobě školního písma.

Dle mého názoru tedy Comenia Script není pro školní předlohu vhodný, ale určitě by v podobě písemného vzoru mělo dojít ke změnám. Především v jeho plošnosti či zjednodušení tvarů velkých psacích písmen, avšak zcela určitě by v písmu měla být zachována jeho spojitost.

11 Možnosti využití grafologie v personálním řízení

Možnosti využití grafologie jsou v dnešní době poměrně široké. Uplatnění nachází v oblastech psychodiagnostiky, klinické psychologie, kriminalistice, soudnictví, psychologicko-pedagogickém poradenství či personalistice, jíž bude tato kapitola věnována.

Jak již bylo zmíněno dříve, nejsou názory na grafologii a její věrohodnost jednotné, což se odráží i v četnosti využití grafologie jako nástroje výběru pracovníků:

„I po mnohaletých diskusích a výzkumech snažících se dokázat či vyvrátit validitu grafologie jako psychodiagnostické metody nejsou odborníci schopni učinit jednoznačný závěr. Grafologie se v personalistice využívá již řadu let a názory na její uplatnění jsou různé. Někteří odborníci na personalistiku ji využívají jako cenného nástroje pro personální práci, jiní ji nepovažují za vědu a její užívání pokládají za nezodpovědné.“ (Pikhartová, 2010, s. 29)

„Použití grafologie jako nástroje výběru pracovníků je v některých zemích Evropy dosti časté, ale ve Velké Británii je relativně neobvyklé – Fowler (1991a) uvádí výsledky výzkumu svědčící o tom, že tuto metodu používá jen něco mezi půl až jedním procentem britských zaměstnavatelů. Tento malý podíl lze připsat na vrub podezření většiny specialistů, zabývajících se získáváním a výběrem pracovníků, že grafologie je poněkud falešná metoda a že její použití jako prediktoru znamená ztrátu času a peněz“ (Armstrong, 2001, s. 371)

V některých zemích, jako například ve Francii nebo Itálii, má však grafologie tradici a požadavek ručně psaného životopisu či motivačního dopisu není ve firmách hledajících nové ničím neobvyklým.

V rámci výběru pracovníků bývá obvykle kombinováno několik různých metod a grafologický posudek může být zdrojem důležitých informací, které jiné výběrové metody personalistům neposkytnou. Umožňuje získat komplexní náhled na osobnostní charakteristiky jedince v kontextu pracovního prostředí:

„Zjistit můžeme pisatelovu vitalitu, dynamičnost, temperament, vůli, způsob myšlení a racionálních přístupů, emoční a sociální inteligenci, odolnost vůči stresu a zátěži, typ výkonu, jak hospodaří se svými silami, jak prožívá sám sebe (...), sociabilitu čili vztahy

s okolím (sklon k extroverzi či introverzi, tendenci zaujímat spíše dominantní či submisivní postoje, organizační, plánovací a řídicí schopnosti, komunikační styl, schopnost empatie, schopnost tvořivosti a improvizace, z čeho mohou pramenit případné konflikty s okolím, morální vlastnosti, loajalitu atd.).“ (Leitnerová, 2009)

Tuto metodu je vhodné zařadit vzhledem k její časové náročnosti do pokročilé fáze výběrového řízení, v němž jsou uchazeči, kteří se na základě dalších metod (analýza dokumentů, výběrový rozhovor, psychologické testy aj.) jeví jako vhodní kandidáti. Fundovaný grafologický posudek může vhodně korigovat obraz uchazeče utvořený v očích zástupce organizace či agentury, který je odpovědný za výběr pracovníků.

Výhodou grafologického posudku oproti jiným testům je stresová a časová nenáročnost pro pisatele. Navíc není možné výsledky této metody ovlivnit přípravou či předchozí zkušeností, jako tomu je např. u metody Assessment Centre, kde má nespornou výhodu uchazeč, který již tento způsob výběrového řízení několikrát absolvoval, oproti jedinci, jenž se s touto metodou setkává poprvé. Grafolog rovněž snadno rozpozná jakoukoli snahu o stylizaci, která bývá poměrně častým jevem v rámci výběru pracovníků.

Cílem grafologického posudku však není rozhodnout za zadavatele a určit nejlepšího kandidáta, nýbrž ujasnit předpoklady uchazečů (i případné nedostatky), a dodat tak zadavateli více informací pro jeho konečnou volbu. Grafolog dokáže posoudit, jak uchazeč zapadne do stávajícího týmu (zná-li potřebné charakteristiky členů týmu, resp. jejich písmo). Může zjistit, zda je uchazeč spíše samostatný pracovník nebo týmový hráč, jakým způsobem zvládá situace a práci pod stresem, jak se rozhoduje, nakolik je skutečně ambiciózní, pevný v dosahování cílů, do jaké míry je stabilní v konfliktních situacích, jaká je jeho aktivní i pasivní vůle a je-li nezlomný, flexibilní, ovlivnitelný nebo rigidní, zda je skutečně kreativní, a mnohé další charakteristiky racionality, sociability, emotivity atd. Proto je pro grafologa nezbytné, aby měl od zadavatele co nejvíce informací k obsazované pozici (přesná definice pracovního místa, požadované a vítané vlastnosti pracovníka na něm, náplň práce, s kým bude přicházet do kontaktu, koho bude řídit a komu bude přímo podřízen) a také, na jaké údaje má být analýza zaměřena. Čím přesněji je zadání formulováno, tím větší výpovědní hodnotu posudek má (viz kapitola 6). (Leitnerová, 2009)

Z etického hlediska je podmínkou použití této výběrové metody souhlas uchazeče s vyhotovením rozboru jeho písma. Grafolog v případě personalistického posudku používá

tzv. filtr informací (viz Etické zásady grafologického rozboru) a uvádí pouze údaje relevantní k pracovní pozici. Kandidát by měl být také předem informován, zda bude mít možnost do výsledného dokumentu nahlédnout. To je zásadní i pro samotnou tvorbu grafologického posudku, neboť tomuto faktu musí být přizpůsoben použitý jazyk, zvolené formulace a nastaven adekvátní informační filtr. Aby však byla zachována výpovědní hodnota posudku pro zadavatele, je v případě umožnění přístupu uchazeče k posudku vhodné vytvořit dva samostatné dokumenty – pro zadavatele a uchazeče zvlášť. Tato varianta je samozřejmě finančně i časově náročnější, nežádka kdy proto tuto možnost firma kandidátům neposkytuje.

11.1 Grafologický posudek pro výběrové řízení v praxi

Příloha H ukazuje, jakou podobu může mít grafologický posudek určený k výběru pracovníků. Výsledný dokument je rozdělen na dva celky – základní charakteristiku osobnosti a strukturovaný osobnostní profil uchazeče, který je značně variabilní (zvláště uvedené charakteristiky za pomlčkami slouží pouze pro názornost ukázky) a mění se podle konkrétního zadavatele i pisatele.

Základní charakteristika osobnosti obsahuje její velmi stručný nástin v rozsahu zhruba dvaceti řádků, kde jsou relevantní charakteristiky pro výkon na daném pracovním místě s přihlédnutím k firemnímu prostředí. Jedná se hlavně o typ energie, základní temperament pisatele a jeho „adaptační model“ (základní vzorec chování, jednání, sebeprosazování související se stabilitou, sebepojetím i vědomou sebe prezentací). Vše je vztaheno k předpokládanému typu výkonu (dynamičnost, aktivita, pečlivost, rozmyšlení před započítím práce, rozhodování, tendence riskovat nebo opatrnost, vyrovnanost či kolísavost výkonu, výdrž, tendence chování při práci pod stresem atd.). Dále jsou zde uvedeny základní charakteristiky pisatelovy sociability (chování v týmu, ochota spolupracovat, samostatnost, přístupnost k dohodě, ke kompromisu, zásadovost, opozičnost, popis individuálního typu asertivity, vztahy a komunikace s užším a širším sociálním okolím, odstup, vstřícnost, manipulovatelnost či manipulativnost apod.). Bývají zde také zdůrazněny vlastnosti, kterými může být uchazeč pro firmu přínosem, a naopak, v čem by mohl být kandidát problematický. (Leitnerová, 13.5.2011)

Pro větší názornost uvádím konkrétní ukázkou této charakteristiky. Jedná se o část posudku vytvořeného za účelem obsazení pracovní pozice v oblasti správy pohledávek. Z důvodu zachování anonymity jsou vynechány veškeré osobní a citlivé údaje:

„Osobnost s živou sangvinicko-cholerickou dynamikou – akčnost, činorodost, energičnost, podnikavost. Díky bystré psychice a výraznějšímu emotivnímu založení se rychle rozhoduje a bezprostředně jedná, spíše na základě pocitového zhodnocení situace než po chladném propočtu či podrobnější racionální analýze situace – výhodou je operativnost s relativně bezkonfliktním jednáním, event. úskalím spěchavost. Díky emotivnímu založení může mít např. přirozený smysl pro spravedlnost, odvahu k hájení zájmů, s nimiž se ztotožňuje, ale i občasný sklon k unáhlenosti či netrpělivosti. Je ambiciózní, asertivní, má tendenci se prosazovat a získávat pozornost okolí, ale přirozeným a obecně dobře přijatelným způsobem. Ve skupině zaujímá spíše dominantní pozici; díky obratnosti v sociálním vystupování i určitému osobnímu charisma může mít tendenci jednat poněkud na efekt anebo skrytě manipulovat druhými tím, že si je dokáže získat na svou stranu. Výhodou v týmu je komunikativnost, spontaneita, přirozenost, rychlá adaptabilita v novém kolektivu. Sociální prostředí a vztahy v něm jsou pro osobnost důležité. Pracovní úkoly řeší operativně, dovede se v nich rychle zorientovat, nezabíhá do zbytečných podrobností, jedná pohotově. V případě konfliktů má tendenci energicky hájit vlastní, ale při správné motivovanosti i týmovou či firemní pozici. Výkon však může být občas kolísavý a někdy může docházet k přehlédnutí méně nápadné detailů či souvislostí.“
(Leitnerová, 6.5.2011)

I když je tato charakteristika stručná, měla by ukázat uchazečovu osobnost jako logický, provázaný celek tak, aby si personalista/zaměstnavatel člověka, kterého má možnost poznávat pouze v rámci přijímacího řízení, dokázal představit plastičtěji jako pracovníka své firmy.

12 Závěr

Obsahem této práce je představení grafologie jako diagnostické metody, která umožňuje blíže poznat osobnost člověka. Jsou zde uvedeny základní informace o této vědě, díky nimž lze získat představu o způsobu práce s rukopisem, principech grafologické analýzy a následné tvorby grafologického posudku. Tato teoretická rovina je pak propojena s možností praktického využití grafologie v oblasti personálního řízení jako nástroje výběru pracovníků.

V textu je rovněž věnována pozornost tématu vzniku individuálního rukopisu, který je do značné míry ovlivněn podobou školní předlohy písma. V této souvislosti se pak práce zabývá nově vzniklým typem písma Comenia Script. Na základě dostupných informací o této problematice je zde na jeho vhodnost použití jako písmového vzoru pohlíženo spíše negativně, neboť nesplňuje některé ze základních požadavků na vlastnosti školní předlohy, především z důvodu nespojitosti či nevyváženosti poměru jednotlivých zón. Problematicky se rovněž jeví míra benevolence k použití různých tvarových variant písmen a jejich možnosti propojení, neboť nejednoznačnost písmového vzoru by mohla být pro dítě, které se učí psát, spíše matoucí.

Z hlediska praktického využití grafologie je obsah textu zaměřen na oblast personálního řízení, v níž je jedním z klíčových faktorů výběr pracovníků. V České republice patří grafologie v tomto ohledu spíše k okrajově využívaným metodám, proto mohou závěry práce, jež poukazují na možnosti a výhody zmíněné metody, pomoci do budoucna tuto situaci změnit.

Poznatky v této práci nenabízí zásadně nové přístupy, které by v této oblasti přinášely radikální změny, umožňují však získat ucelené informace o grafologii využitelné např. v rámci personalistiky, psychologie, poradenství či pro osobní potřeby.

Názory na grafologii budou v naší společnosti pravděpodobně i nadále různé. Ať už budeme zaujímat postoj jakýkoli, je třeba zohlednit fakt, a to neplatí pouze o grafologii, že nikdy nelze získat objektivní údaje jen na základě jediného přístupu. Pouze kombinací jednotlivých metod lze dospět k celkovému obrazu, v tomto případě obrazu osobnosti člověka. Je tedy důležité si uvědomit, co přínosného může tato metoda poskytnout a zároveň, kde jsou její limity. Neboť, jak tvrdí jeden z předních českých psychologů Eduard Urban: „*Každá metoda je geniální... jsme-li i my geniální*“ (Šípek, 2000, s. 20)

Soupis bibliografických citací

ARMSTRONG, Michael. *Řízení lidských zdrojů: Nejnovější trendy a postupy*. vyd.10. Praha: Grada, 2007. 788 s. ISBN 978-80-247-1407-3.

BBC - Oxford [online]. 23/05/2007, 09/01/2009 at 11:45 [cit. 2011-06-06]. Graphology. Dostupné z WWW: *BBC - Oxford* [online]. 23/05/2007, 09/01/2009 at 11:45 <http://www.bbc.co.uk/oxford/content/articles/2007/05/23/handwriting_sybil.shtml>.

BIČOVSKÝ, Radek. *Tajemství písma : Úvod do grafologie*. vyd. 1. Praha : Panorama, 1992. 109 s. ISBN 80-7038-268-6.

DICKINSON, Kathleen M. Handwriting Analysis Can Enhance Understanding. *Handwriting Analysts Group* [online]. c1997-2006. [cit. 2011-04-30]. Dostupný z WWW: <http://handwriting.org/main/articles/KD_Art1.html>.

FISCHEROVÁ-KATZEROVÁ, Vladka; ČEŠKOVÁ-LUKÁŠOVÁ, Dana . *Grafologie*. vyd. 1. Praha : Grada, 2004. 204 s. ISBN 80-247-0851-5.

FISCHEROVÁ-KATZEROVÁ, Vladka; ČEŠKOVÁ-LUKÁŠOVÁ, Dana . *Grafologie pro personalisty a manažery*. vyd. 1. Praha : Grada, 2007. 152 s. ISBN 978-80-247-1552-0.

FRANCOVÁ, Světlana a kol. *Česká Grafologická Komora* [online]. 2011, 1.6.2011 [cit. 2011-06-04]. Písmo Comenia Script z hlediska psychologie výrazu . Dostupné z WWW: <<http://www.grafologickakomora.cz/files/Comenia-psychologievyrazu.pdf>>.

Grafologickakomora.cz [online]. 2011, 8.5.2011 [cit. 2011-05-10]. Česká grafologická komora. Dostupné z WWW: <<http://www.grafologickakomora.cz/clanky/#kodex>>.

Graphologie.de [online]. 12. Mai 2010 [cit. 2011-05-10]. Berufsverband Deutscher Grafologen. Dostupné z WWW: <<http://www.graphologie.de/category/methode-validitat/>>.

JEŘÁBEK, Jan. *Grafologie : více než diagnostika osobnosti*. 5. rozš. vyd. Praha : Argo, 2003. 278 s. ISBN 80-7203-524-8.

KOUBEK, Josef. *Řízení lidských zdrojů: základy moderní personalistiky*. 4. rozš. a dopl. vyd. Praha: Management Press, 2007. 399 s. ISBN 978-80-7261-168-3.

KULKA, Jiří . *Grafologie : systém a technické termíny*. vyd. 1. Brno : Arcana, Econ publishing, 2001. 264 s. ISBN 80-86433-02-1.

LEITNEROVÁ, Eva. *Grafologie : jako cesta k poznávání osobnosti člověka a její využití v psychodiagnostické praxi*. Praha, 2006. 7 s. Semestrální práce. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Katedra andragogiky a personálního řízení.

LEITNEROVÁ, Eva. *Může se personalistika přátelit s grafologií*. Praha, 2009. 8 s. Semestrální práce. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Katedra andragogiky a personálního řízení.

LEITNEROVÁ, Eva. 2011. Osobní sdělení. Česká Grafologická Komora, Cyprichova 706/1, 149 00, Praha 4. 13.5.2011

LEITNEROVÁ, Eva. 2011. Soukromý materiál. Česká Grafologická Komora, Cypřichova 706/1, 149 00, Praha 4. 6.5.2011

PIKHARTOVÁ, Linda. *Využití grafologické diagnostiky osobnosti při výběrovém řízení v podniku*. Pardubice, 2010. 105 s. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta chemicko-technologická, Katedra ekonomiky a managementu chemického a potravinářského průmyslu. Vedoucí diplomové práce Ing. Marie Bednaříková, CSc.

POPÉEOVÁ, Dolfina; ZELINKA, Adolf. *Učebnice grafologie*. reedice z roku 1922. Brno : Brno: Schneider, 1999. 244 s. ISBN 80-85796-79-1.

POSPÍŠILOVÁ, Ivana. *Grafologie a možnosti jejího využití v praxi*. Praha, 2009. 87 s., 6 příloh. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra andragogiky a personálního řízení. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ivana Šnýdrová, CSc.

SPRÁVCOVÁ, Božena. Písmenka? Výrazový vzor : Rozhovor s Janem Jeřábkem. *Tvar : Literární občasník*[online]. 18/03/2010, 2010, 6, [cit. 2011-06-04]. Dostupný z WWW: <<http://itvar.cz/archiv/10/Tvar%2006-2010.pdf>>.

ŠÍPEK, Jiří. *Projektivní metody*. 1. vyd. Praha : ISV nakladatelství, 2000. 114 s. ISBN 80-85866-53-6.

STUPNĚ FIXACE ve vztahu pohybu a formy

	I. stupeň nedostatečný	II. stupeň slabý	III. stupeň střední	IV. stupeň silný	V. stupeň nadměrný
CHARAKTE- RISTIKA	NEPEVNOST	UVOLNĚNÍ	URČITOST	a) NAPJATOST b) UTLUMENOST	KŘEČOVITOST
POHYB	zdůrazněný, nepořádný, vy- bíhavý, neří- zený, ospalý, bez napětí	plynulý, hbi- tý, štlhlý, pružný, elas- tický, hladký, ohybný	přesný, harmonický, ekonomický, jistý, dyna- mický	nejistý, přerušo- vaný, rozdrobený vzpřímený, nedynamický, bez síly, bez šťhllosti, ochablý	zdůrazněný, kouskovitý, výbíhavý, úhlo- vitý, s třesem, rozsekáný, potácivý
FORMA	nespolehlivě vyjádřená	vyjádřená	přesně vyjád- řená	zpevněná stnulá	rozpadající se (neforemnost)
RYTMUS	předrytmický stupeň	rytmický stupeň	rytmický stupeň	nerytmický stupeň	disrytmický stupeň
PISATEL	nestálý, kolí- savý, labilní, špatně se ovládá, nedos- tatečně vědomě zaměřený, roz- tržitý, infan- tilní, má pocit zdánlivé svobody, neekonomicky vynakládá síly	čilý, ovlivni- telný, povol- ný, přirozený, vřelý, psychicky pružný, má nižší odolnost vůči vlivům okolí, s méně rozvinutou pa- sivní vůlí	s relativně vyváženým vztahem vědomí a nevědomí, vyrovnaný, pozorný, se schopností přeorientace, ekonomicky vynakládá síly, zakotvený TEĎ A TADY	potlačuje nevědomé im- pulzy, vytrvalý, nepovolný, s nedostatkem psychické elasticity, strojený, hůře přizpůsobivý, přepjatý	prudce reak- tivní, rozporný, neschopný se přizpůsobit, závislý na nevědomých impulzech, přetřesený, nevypočitatel- ný, chybí mu výdrž a ekono- mie sil
TYP MOTORIKY	DÍTĚ	MLADÝ ČLOVĚK	DOSPĚLÝ ČLOVĚK	STARÝ ČLOVĚK	DOSPÍVÁJÍCÍ

Příloha B

Typy vazeb (Pospíšilová, 2009, s. 93)

Girlanda	
Arkáda	
Úhel	
Nitka	
Dvojoblounk	

Příloha C

Plnost – hubenost písma

(Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s.55)

Duchovnost, způsob myšlení						
kostrovitost	krycí tah	úzkost	norma	plnost	extrémní plnost	
	 					
racionalizace v myšlení	racionalizační tendence, rozumová bystrost, chudost představování, lidé většinou kritičtí			představivost, intuice, nápaditost, fantazie	zmatené fantazírování, touha po dobrodružství	
horní zóna						
introverze						
	vždy značí úzkost – v SZ tedy úzkost ze vztahů	nesrdečnost a citová chudoba		srdečnost, duševní teplo, citové bohatství	ojedinělá plošnost, domýšlivost, nafoukanost	
	střední zóna					
extraverze						
	racionalizace a střízlivost v pudové oblasti	úzkost v pudové oblasti, skrývání (nenaplnění sexuálních zájmů)	racionalizační tendence, pudová oblast potlačena nebo vytlačena		sexuální fantazie, zmnožená závislost na pudech	bombastická potřeba uplatnit se
	dolní zóna					
Pudovost, instinkty, sex, materialismus						

Příloha D

Úběžnost písma

(Fischerová-Katzerová, Češková-Lukášová, 2004, s. 70)

Duchovnost, způsob myšlení			
introverze	<div><div>levouběžnost</div><div></div><div>uzavřenost vlastního nitra, meditativnost, koncentrace, sebekritika, zapletenost ve vlastním světě</div></div>	<div><div>norma</div><div></div></div>	<div><div>pravouběžnost</div><div></div><div>nenasytnost poznání, potřeba intelektuálního, logického myšlení, etické (mravní) kvality myšlení</div></div>
	horní zóna		
	<div><div></div><div>projekce sobectví, citová uzavřenost, sklon k manipulaci, sebeláska, nižší přizpůsobivost, samostatnost, podnikavost</div></div>	<div><div></div></div>	<div><div></div><div>potřeba kontaktu, nutková družnost, emotivita, společenská odvážnost, vnitřní neklid</div></div>
	střední zóna		
<div><div></div><div>instinktivní vnímání a chápání (intuice), vztah k minulostním hodnotám materialismu</div></div>	<div><div></div></div>	<div><div></div><div>síla pudovosti a její snaha o vybití, jistota pudů, pohotovost ke kontaktu</div></div>	
dolní zóna			
Pudovost, instinkty, sex, materialismus			

Příloha E

Ukázky vzorů písma

Auto · Eule · Eis · Freund · Eimer
laufen · freuen · Auge · laut · reimen
heute · Haus · klein · leise · Leute

Německý vzor

gone yet
get you
joke game

Anglický vzor

(Lundi 15 juin)

C'est mon anniversaire ! J'ai (8 ans).
(Samedi 20 juin à 15 heures), il y aura un
goûter et des jeux à la maison. J'espère que tu
pourras venir.

(Antoine)

47, rue des Roses, 87000 Limoges

Francouzský vzor

Příloha F

Současná školní předloha

a A	<i>a A</i>	s S	<i>s S</i>	v V	<i>v V</i>	ř Ř	<i>ř Ř</i>
e E	<i>e E</i>	p P	<i>p P</i>	z Z	<i>z Z</i>	g G	<i>g G</i>
i I	<i>i I</i>	j J	<i>j J</i>	h H	<i>h H</i>	f F	<i>f F</i>
o O	<i>o O</i>	n N	<i>n N</i>	š Š	<i>š Š</i>	ch Ch	<i>ch Ch</i>
u U	<i>u U</i>	y Y	<i>y Y</i>	c C	<i>c C</i>	ď Ď	<i>ď Ď</i>
m M	<i>m M</i>	d D	<i>d D</i>	č Č	<i>č Č</i>	ť Ť	<i>ť Ť</i>
t T	<i>t T</i>	k K	<i>k K</i>	b B	<i>b B</i>	ň Ň	<i>ň Ň</i>
l L	<i>l L</i>	r R	<i>r R</i>	ž Ž	<i>ž Ž</i>	w W	<i>w W</i>

Příloha G

Comenia Script

Strýček Rudolf vyrábí kozí sýry.

Comenia Script B, bez sklonu

Strýček Rudolf vyrábí kozí sýry.

Comenia Script A, bez sklonu

Strýček Rudolf vyrábí kozí sýry.

Comenia Script A, se sklonem

Strýček Rudolf vyrábí kozí sýry.

Comenia Script A, s použitím alternativních tvarových variant (f, k, y, R)

Strýček Rudolf vyrábí kozí sýry.

Comenia Script A, se sklonem psaná plochým seřízlým perem

Strýček Rudolf vyrábí kozí sýry.

Comenia Script, kaligrafická forma

Příloha H

Osobnostní profil uchazeče na základě grafologického rozboru

Zadavatel: firma.....

Pisatel/ka: jméno, věk, dosažené vzdělání a obor, příp. předchozí praxe

Účel rozboru: **Výběr uchazeče na pracovní místo:**

„.....“

Zpracovala: Ing. Eva Leitnerová, dipl. grafolog ČGK,

Datum: .. 2011

Určeno výhradně pro zadavatele – v této formě není vhodné pro pisatele!

Z á k l a d n í c h a r a k t e r i s t i k a o s o b n o s t i :

(viz kapitola 11.1)

S t r u k t u r o v a n ý o s o b n o s t n í p r o f i l :

(Uvedené charakteristiky za pomlčkami jsou jen vodítkem, často se to mění, přidává, ubírá, prostě píše zcela „na míru“ konkrétnímu pisateli i jeho zaměstnavateli/personalistovi).

1. Zralost osobnosti a základní adaptabilita:

- psychická a sociální zralost –
- adaptabilita – přizpůsobení;
- ovlivnitelnost –

2. Psychická robustnost:

- vitální základ –
- energ. potenciál –
- vitalita – vitální typ – průbojnost, znavitelnost, ambice, soutěživost
- výdej energie – pravidelný, vyrovnaný, tempo výkonu
- efektivnost vynakládání sil – šetření silami, přetěžování se, účelnost výdeje sil (schopnost zaměřit energii na to, co je v danou chvíli podstatné, prioritní);

- odolnost vůči stresu – odolnost vůči zátěžovým situacím;
- reakce na eustres – mírná hladina stresu působící na většinu populace jako motivačně-výkonová a kreativní podpora –
- reakce na distres (vysoká míra stresu) –
- psychická pružnost – rozrůzněnost/ monotónnost (jednotvárnost) psych. výkonu;
- možnosti dalšího rozvoje – omezené/ má potenciál k dalšímu rozvoji;
- 3. **Schopnost organizace práce a plánování pracovního výkonu:**
 - rozhodovací schopnost – vnitřní názorová a postojeová pevnost/ vratkosti; osobní tempo;
 - sch. plánovat a organizovat – sch. orientace v prostoru a realitě, systematičnost, logičnost, praktická inteligence;
- 4. **Sebepojetí, vztah k sobě:**
 - zvýšené, snížené, kolísavé – aktivita/ pasivita, spontaneita/ zábrany, sebedůvěra, sch. projevu vlastní osobitosti, maska;
- 5. **Vůle:**
 - vrozená instinktivní, vědomá s úmyslným cílem, naučená zautomatizovaná;
 - aktivní složka –
 - pasivní složka –
- 6. **Sociabilita, vztah k okolí:**
 - způsob sebeprosazování – aktivita/ pasivita, osobitost/ konformita
 - asertivita – nenásilné, vlídné, ale pevné a otevřené projevení svého názoru; agresivita, ovlivnitelnost, postojeová pevnost
 - E/ I –
 - sociální interakce, komunikace –
 - předpoklady pro řízení, organizování, vyjednávání, ovlivňování druhých – ;
- 7. **Emotivita, prožívání:**
 - vychází z temperamentu – práh vzniku emocí, emoční reakce a jejich ovládání, převažující naladění
- 8. **Racionalita, intelekt:**
 - myšlení – tempo, kontinuita, pružnost/ mechaničnost, sch. vystihnout podstatu, zaměřenost na cíl, cit k detailu, sch. globálního pohledu, samostatnost
 - intelekt – inteligence, vyjadřovací schopnosti
 - styl řešení – koncentrace, práce v klidném/ turbulentním prostředí; systematičnost, analytičnost, metodičnost; snaha jít do hloubky problémů a do podrobností; k optimální koncentraci potřeba klidného/ podnětného prostředí;
 - styl práce – snaha o jasnost, přehlednost a pořádek; práce ve skupině;
 - jako nadřízený –
 - jako podřízený –
 - nejlépe se cítí v pozici –
- 9. **Loajalita k firmě:**
 - vnější loajalita – dodržování pravidel, řádu; konformita/ vnitřní zaujetí prací, úkolem; ambice vyniknout
 - morální postoje –
 - motivace –